

Minna Vihavainen

HALUAN PÄÄTTÄÄ ITSE

Päämieskoulutuksen toteutus ja arviointi

Opinnäytetyö
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)

2017

**Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu**

Tekijä/Tekijät Minna Vihavainen	Tutkinto Sosionomi (AMK)	Aika Elokuu 2017
Opinnäytetyön nimi Haluan päättää itse Päämieskoulutuksen toteutus ja arviointi		59 sivua 7 liitesivua
Toimeksiantaja Savon Vammaisasuntosäätiö		
Ohjaaja Tiina Kuru		
Tiivistelmä <p>Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa Savon vammaisasuntosäätiön Tuetusti päätöksentekoon-projektissa syntyneen päämieskoulutusmateriaalin mukainen päämieskoulutus. Opinnäytetyön tutkimuksellisenä tavoitteena oli selvittää osallistujien kokemuksia päämieskoulutuksesta ja koulutuksen merkitys osallistujille.</p> <p>Päämieskoulutuskokonaisuus sisältää selkokielen, kuvitetun koulutusmateriaalin neljään koulutuskertaan sekä jokaiselle tapaamiselle harjoituksia ja työvälineitä. Päämieskoulutus pidettiin Mikkelissä, Maahisentaipaleen asunnoissa ja TUPA-palveluissa asuville kahdeksalle asiakkaalle toukokuussa 2017. Osallistujat haastateltiin ennen ja jälkeen koulutuksen. Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä käsitellään kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta, muuttunutta lainsäädäntöä ja kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta oman elämänsä päätöksiin päätöksentekijänä.</p> <p>Aineistonkeruumenetelminä käytettiin osallistuvaa havainnointia, päämieskoulutusmateriaalin arviointilomaketta ja teemahaastattelua.</p> <p>Tulokset viittaavat päämieskoulutuksen olleen osallistujille merkityksellinen ja tärkeä kokemus oman itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden vahvistamisessa. Opinnäytetyön johtopäätöksenä päämieskoulutusta voisi järjestää vuosittain, mahdollistaen mahdollisimman monen kehitysvammaisen henkilön osallistumisen. Mahdollistamalla kehitysvammaisten henkilöiden yhteinen oppiminen koulutuksen avulla, vahvistetaan kehitysvammaisten osallistujien tietoutta itsemääräämisoikeudestaan, tuetusta päätöksenteosta ja mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä.</p>		
Asiasanat Kehitysvammaisuus, kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus, osallisuus, tuettu päätöksenteko		

Author (authors)	Degree	Time
Minna Vihavainen	Bachelor of social services	August 2017
Thesis Title		
I want to decide for myself Implement and evaluation of empowerment training		59 pages 7 pages of appendices
Commissioned by		
The housing foundation for intellectually disabled in Savo		
Supervisor		
Tiina Kuru		
Abstract		
<p>The purpose of this functional thesis was to plan and implement empowerment training of supported decision-making for people with intellectual disability. The research goal of the Bachelor's thesis was to find out the participants' experiences of the empowerment training and its importance to the participants.</p> <p>The training material includes illustrated instruction material in plain language for four instruction sessions, as well as exercises and tools for each meeting. The empowerment training was held in Mikkeli for 8 residents in Maahisentaival service homes and clients of TUPA home services in May 2017. The participants were interviewed before and after the training. The theoretical part of the thesis discusses self-determination of the intellectually disabled, the changes in legislation and the involvement of the intellectually disabled as decision-makers in their own lives.</p> <p>The data collection methods used were participant observation, a training material evaluation form and a theme interview.</p> <p>The results suggest that the empowerment training was a significant and important experience for the participants in strengthening their self-determination and involvement. In conclusion, the empowerment training could be organized annually, enabling as many people with intellectual disabilities as possible to participate. By enabling people with intellectual disabilities to learn together through training we strengthen the awareness of people with intellectual disabilities of their self-determination, supported decision-making and opportunities to participate and influence their own lives.</p>		
Keywords		
intellectual disability, self-determination of the intellectual disabled, social inclusion and supported decision-making		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	7
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	9
3.1	Kehitysvammaisuus.....	9
3.2	Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus	11
3.2.1	Aiemmin tutkittua.....	11
3.2.2	Historia, kehitysvammaisen asema yhteiskunnassa	12
3.2.3	Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus	14
3.2.4	Lainsäädäntö.....	16
3.3	Osallisuus	18
3.4	Tuettu päätöksenteko	20
4	TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA VALMISTELU.....	22
4.1	Toiminnallinen opinnäytetyö	22
4.2	Tutkimuksellinen osio	23
4.2.1	Teemahaastattelu	23
4.2.2	Osallistuva havainnointi	24
4.2.3	Päämieskoulutuksen arviointilomake	26
4.3	Suunnitteluvaihe	26
4.4	Osallistujat	29
4.5	Valmisteluvaihe.....	30
5	PÄÄMIESKOULUTUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	31
5.1	Toteutusvaihe	32
5.1.1	Ensimmäinen tapaamiskerta - Kuka minä olen	32
5.1.2	Toinen tapaamiskerta - Millaista tukea tarvitsen	34
5.1.3	Kolmas tapaamiskerta - Unelmien kartat.....	37
5.1.4	Neljäs tapaamiskerta - Vaikuttaminen ja omat oikeudet.....	38

6	TUTKIMUKSELLISEN OSION TULOKSET	39
6.1	Osallistuvan havainnoinnin tulokset.....	39
6.2	Päämieskoulutuksen arviointilomakkeen tulokset.....	43
6.3	Haastattelujen tulokset	44
6.3.1	Ennakkohaastattelut.....	44
6.3.2	Loppuhaastattelut.....	46
7	POHDINTA.....	49
7.1	Toiminnallisen osuuden arviointi.....	49
7.2	Tulosten arviointi ja johtopäätökset.....	51
7.3	Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet	52
7.4	Opinnäytetyöprosessin arviointi.....	53
7.5	Eettisyyden ja luotettavuuden arviointi.....	56
	LÄHTEET.....	60

KUVALUETTELO

LIITTEET

Liite 1. Toimintasuunnitelma

Liite 2. Päämieskoulutuksen arviointilomake

Liite 3. Kutsukirje

Liite 4. Tutkimuslupa

Liite 5. Päämieskoulutus todistus

1 JOHDANTO

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö on Savon vammaisasuntosäätiön Tuetusti päätöksentekoon (Tuepa) -projektissa syntyneen päämieskoulutusmateriaalin pilotti. Termi ”päämies” tarkoittaa kehitysvammaisen henkilön toimimista oman elämänsä päämiehenä ja päätöksistä vastaavana (Tiihonen 2014). Opinnäytetyön työelämäkumppani on Savon vammaisasuntosäätiö, Savas. Savas perustettiin vuonna 1989 ja sen tehtävänä on edistää ensisijaisesti kehitysvammaisten henkilöiden asumisen ja päivätoiminnan kehittymistä Savossa. Savaksella on 18 palvelukotiyksikköä, 6 toimintakeskusta ja noin 100 tukiasuntoa Savon alueella. (Savon Vammaisasuntosäätiö 2017a.)

Tuetusti päätöksentekoon-projekti toteutettiin 2011–2014. Projektissa laadittiin koulutusmateriaalia kehitysvammaisten ihmisten kouluttamiseen. Koulutusmateriaalia on mahdollista käyttää kehitysvammaisten ihmisten kanssa joko yksittäisen teeman käsittelyssä tai päämieskoulutuskokonaisuuden järjestämisessä. Tuepa-projektin päämieskoulutuskokonaisuus sisältää selkokielisen, kuvitetun koulutusmateriaalin neljään koulutuskertaan sekä jokaiselle tapaamiselle harjoituksia ja työvälaineitä. (Mykkänen 2015.) Tutkimuksellisinä menetelminä opinnäytetyössä käytettiin teemahaastattelua ja osallistuvaa havainnointia. Osallistujat haastateltiin ennen ja jälkeen koulutuksen. Heidän osallistumistaan koulutustapaamisiin havainnoitiin osallistuvalla havainnoinnilla. Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat kehitysvammaisuus, kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus, osallisuus ja tuettu päätöksenteko. Opinnäytetyössä on perehdytty aikaisempaan tutkittuun tietoon, joka esitellään kunkin käsitteen yhteydessä.

Päämieskoulutus järjestettiin Savaksen Maahisentaipaleen asunnot asumisyksiköissä asuville ja TUPA-palvelujen tuetusti asuville asiakkaille. Opinnäytetyön aihe valikoitui oman työkokemuksen pohjalta, sekä mielenkiinnosta asiakasryhmää ja vammaistyötä kohtaan. Opinnäytetyön lopulliseksi aiheeksi päämieskoulutus muodostui työelämän tarpeesta. Opinnäytetyö on toiminnallinen työ, joka koostui koulutustapaamisten suunnittelusta, toteutuksesta ja osallistujien haastatteluista. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää päämieskoulutukseen osallistuvien kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksia koulutuksesta ja päämieskoulutuksen merkitys heille. Päämieskoulutuksen tavoitteena

on lisätä kehitysvammaisten osallistujien tietoutta itsemääräämisoikeudessaan, tuetusta päätöksenteosta ja mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Oman elämänsä asiantuntijoina, kehitysvammaiset henkilöt tulisi saada osallistumaan oman elämänsä suunnitteluun ja voimaannuttaa ”oman elämänsä herroiksi” eli tekemään päätöksiä omassa elämässään (Kortemäki 2012, 41).

Kehitysvammaisten henkilöiden omiin asioihinsa vaikuttaminen edellyttää, että he oppivat puhumaan omasta, tai vertaisensa asian puolesta ja kykenevät tunnistamaan oikeutensa täysivaltaiseen ja hyvään elämään. Kehitysvammaisten henkilöiden läheisten ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten tulisi toimia mahdollistajina, tukijoina ja innostajina. (Kaukola 2000, 7–8.)

Aiheen tekee ajankohtaiseksi kesäkuussa 2016 muuttunut kehitysvammalainsäädäntö. Suomi ratifioi Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 10.6.2016. Kehitysvammaisten erityishuollosta annettuun lakiin tehdyt muutokset olivat edellytys ratifioinnille. Lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta tehtiin samana päivänä lisäys erityishuollossa olevan kehitysvammaisen henkilön itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta, erityishuollossa käytettävistä rajoitustoimenpiteistä ja niiden sääntelystä, jälkiselvittelystä ja kirjaamisesta sekä tahdosta riippumattomasta hoidosta. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2017.)

Lisäksi viime vuosina on järjestetty useita hankkeita kehitysvammaisten osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi. Vuonna 2017 Kehitysvammaisten tukiliitto ry (2017) järjestää Toimi ja vaikuta-kurssia kehitysvammaisille. Kurssin aihepiiri ja toteutus ovat samankaltaisia päämieskoulutuksen kanssa, lisäten kehitysvammaisten tietoutta vaikuttamisesta, kansalaisuudesta ja osallisuudesta.

2 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli järjestää Tuetusti päätöksentekoon -projektissa syntynyt päämieskoulutus ensimmäistä kertaa. Tavoitteena oli suunnitella, toteuttaa ja arvioida koulutuskokonaisuutta sekä opinnäytetyön

tekijän että osallistujien näkökulmasta. Opinnäytetyön tekijän henkilökohtaisina tavoitteina olivat:

- luoda ammatillinen ja asiakasta osallistava vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde osallistujien kanssa
- kehittää luovuutta tapaamisten järjestämisessä
- koulutustapaamisten havainnointi
- arvioida ryhmän toimintaa
- koulutuksen teemojen ja tehtävien selkeä havainnollistaminen
- toimia innostajana sekä hyvänä ryhmänohjaajana ja koulutuksen vetäjänä
- haastattelujen toteuttaminen

Tavoitteena päämieskoulutuksessa oli lisätä kehitysvammaisten osallistujien tietoutta itsemääräämisoikeudestaan, tuetusta päätöksenteosta ja mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Päämieskoulutuskokonaisuus suunniteltiin pidettäväksi kahdeksalle osallistujalle. Kohderyhmänä olivat Savon vammaisasuntosäätiön Maahisentaipaleen asunnot - asumisyksiköiden ja TUPA-palveluiden asiakkaat. Edellä mainituissa asumisyksiköissä asuu 30 kehitysvammaista henkilöä ja jokaisella oli mahdollisuus hakeutua koulutukseen. Päämieskoulutukseen ilmoittautui 11 henkilöä ja heistä arvottiin kahdeksan osallistujaa. Päämieskoulutustapaamiset tapahtuivat Maahisentaipaleen asuntojen klubituvalla, joka on asiakkaiden vapaa-ajan viettoon, palaveriin ja harrastamiseen tarkoitettu tila. Päämieskoulutukseen kuului 4 tapaamiskertaa, jotka olivat kestoltaan noin kaksi tuntia kerrallaan.

Osallistujat arvioivat päämieskoulutusta materiaaliin kuuluvalla arviointilomakkeella ja uudelleen yksilohaastatteluissa koulutuksen jälkeen. Tutkimuksellisinä tavoitteina oli osallistuvalla havainnoinnilla ja teemahaastatteluin selvittää osallistujien kokemukset päämieskoulutuksesta ja heidän näkemyksensä koulutuksen merkityksestä heille.

Osallistujat haastateltiin ennen päämieskoulutustapaamisia ja uudelleen tapaamisten jälkeen. Ensimmäisten haastattelujen tavoitteena oli ennen tapaamisia tulla tutuiksi osallistujien kanssa ja selvittää heidän toimintakykynsä ja

taitonsa tapaamisten suunnittelua varten. Haastatteluissa oli tarkoituksena saada selville heidän tietämyksensä itsemääräämisoikeudestaan, tuetusta päätöksenteosta ja omaan elämään vaikuttamisesta.

Lisäksi osallistujien oli mahdollisuus ennakkohaastatteluissa kysyä tulevasta koulutuksesta ja kertoa omia odotuksiaan koulutukselta. Koulutustapaamisten jälkeisissä haastatteluissa oli tavoitteena selvittää, millainen kokemus päämieskoulutus oli, päämieskoulutuksen ja ryhmän merkitys osallistujille sekä mahdollisuus antaa palautetta koulutuksen sisällöstä, tapaamisten ohjaamisesta ja toteutustavasta.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Opinnäytetyön keskeiset käsitteet ovat kehitysvammaisuus, kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus, osallisuus ja tuettu päätöksenteko. Käsitteiden lisäksi teoreettisessa viitekehyksessä avataan tarkemmin Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus ja 10.6.2016 muuttunut laki kehitysvammaisten erityishuollosta.

3.1 Kehitysvammaisuus

Kehitysvammaisuus tarkoittaa uuden ymmärtämisen, oppimisen ja käsitteellisen ajattelun vaikeutta. Kehitysvammaisuus voi aiheutua perintötekijöiden häiriöistä, raskauteen tai synnytykseen liittyvistä komplikaatiosta, lapsuudessa tapahtuneesta onnettomuudesta tai sairaudesta. Syy voi jäädä myös tuntemattomaksi. Kehitysvammaisuus rajoittaa vain osaa ihmisen toiminnoista, eikä sitä tule sekoittaa esimerkiksi liikunta- tai cp-vammaan. Kehitysvammainen henkilö voi olla monivammainen, mutta kehitysvamma ei ole sairaus. (Matero 2012, 165; Vernerinet 2016a.) Kehitysvammaisuuteen voidaan lukea älyllinen jälkeenjääneisyys, puhe- ja aistivammat, liikuntavammat, aivotoiminnan häiriöt ja epilepsia (Kaski ym. 2012, 21).

Mitä paremmin yhteiskunnassa huomioidaan erilaiset tarpeet, sitä vähemmän kehitysvamma haittaa arjessa selviytymistä. Kehitysvammaisen henkilön yksilöllistä kasvua tukevat kotikasvatus, elämäkokemukset, oppiminen ja elinympäristö. Jokaisella persoonalla on vahvuuksia, kykyjä ja mahdollisuuksia, joita

tulee tukea yksilöllisesti, hänen tarvitsemallaan tavalla. (Matero 2012, 165.) Vammaisuuden käsitteen laajuuden vuoksi siitä on vaikea esittää tiettyä määritelmää. Se voidaan nähdä yksilöllisesti toimintakykyä huonontavana ja lääketieteellisesti määriteltynä haasteena, diagnoosina tai rajoitteena. Sosio-kulttuurinen näkökulma vammaisuuteen antaa mahdollisuuden nähdä myös vammaisuuden sosiaalinen puoli. (Leppälä 2015, 17–18.)

Suomessa kehitysvammalainsäädännön mukaan kehitysvammaisella tarkoitetaan henkilöä, joka on kehitykseltään tai henkiseltä toiminnaltaan estynyt tai häiriintynyt, joko synnynnäisen tai varhaislapsuudessa tapahtuneen vamman tai sairauden vuoksi, tai joka ei voi saada tarvitsemiaan palveluja muun lain nojalla. American Association on Mental Retardationin (AAMR) mukaan älyllisen kehitysvamman kriteerit ovat keskimääräistä heikompi älyllinen toimintakyky, älykkyysosamäärä enintään 70-75 ja sen lisäksi rajoituksia kahdella tai useammalla itsenäisen selviytymisen osa-alueella. Itsenäisen selviytymisen osa-alueiksi luetellaan sosiaaliset taidot, terveys ja turvallisuus, kommunikatio, toiminnallinen oppimiskyky, itsestä huolehtiminen, itsehallinta, kotona asuminen, yhteisössä toimiminen sekä työ ja vapaa-aika. AAMR:n kriteerien mukaan vammaisuuden on ilmettävä ennen 18 vuoden ikää. (Kaski 2002, 147.)

Käytännössä kehitysvammaisuus jaotellaan lääketieteellisissä julkaisuissa yleensä kahteen ryhmään, lievään ja vaikeaan. Tämä johtuu ryhmien kehitysvammaisuuden syiden erilaisuudesta ja vaikeasti kehitysvammaisten ryhmään kuuluvien lääketieteellisten tukipalveluiden suuresta tarpeesta. Suomessa kehitysvammaisuuden määrittely ja diagnosointi perustuvat Maailman terveysjärjestön World Health Organization WHO:n ICD-10-tautiluokitukseen. ICD-10 Tautiluokituksessa älyllisen kehitysvammaisuuden muotoja ovat lievä, keski-vaikea, vaikea ja syvä älyllinen kehitysvammaisuus. (Mt. 147.) Suomessa arvioidaan olevan noin 40 000 kehitysvammaista henkilöä (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017b).

3.2 Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeus

3.2.1 Aiemmin tutkittua

Itsemääräämisoikeus ja itsenäisyys ovat käsitteinä yleisesti aikuisuuteen liitettäviä, mutta henkilön ollessa kehitysvammainen, voi oman elämän hallinnassa ja arjesta selviytymisessä ilmetä erilaisia haasteita (Repo 2012, 400–402). Aikuiselle ihmiselle mielletävät sosiaaliset, henkiset ja fyysiset valmiudet voivat kehitysvammaisella aikuisella olla puutteellisia. Lisäksi kyky itsenäiseen ajatteluun, oman tahdon ilmaisuun ja toimintaan voivat olla jääneet oppimatta. (Kinnunen 2016, 29.)

Kehitysvammaisten itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta on tutkittu useasta eri näkökulmasta, Virpi Kortemäki (2012, 84) tutki pro gradussaan asumisyksiköissä asuvien kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumista. Tutkimuksen tuloksena oli, että itsemääräämisoikeuden toteutuminen oli vielä melko vähäistä, johtuen pitkälti kehitysvammaisten henkilöiden omaisten ja työntekijöiden hoivakulttuurista ja tavasta päättää asioista asiakkaiden puolesta. Itsemääräämisoikeuden toteutumista heikensi myös yhteisasuminen, sillä talon yhteiset tavat eivät tukeneet kaikkien asukkaiden omien toiveiden mukaista elämää. Itsemääräämisoikeutta edisti erityisesti henkilökunnan ammattitaito ja asenne, asukkaiden kuunteleminen ja yksilöllisyyden kunnioitus. (Kortemäki 2012, 81–82.)

Esteet osallistua ja toimia yhteiskunnassa ja omassa ympäristössä, voivat tulla kehitysvammaisen ihmisen ulkopuolelta. Vaikka kehitysvamma on pysyvä, eivät kaikki esteet johdu siitä. (Kortemäki 2012, 87.) Itsemääräämisoikeus on kaikkien Suomen kansalaisten perusoikeus ja tarkoittaa jokaisen henkilön oikeutta päättää omasta elämästään ja sitä koskevista asioista. Perustana on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Kehitysvammaisen henkilön elämässä voi silti toistuvasti olla tilanteita, jolloin hänen liikkumistaan rajoitetaan fyysisesti kiinni pitäen, hänen puhelimen käyttöönsä, tai vapaata liikkumistaan rajoitetaan. Näiden perusoikeuksien rajoittamiseen on oltava vankka perustelu ja rajoittaminen tulee toteuttaa eettisesti hyväksyttävällä ja rajoitettavaa henkilöä kunnioittavalla tavalla. (Koskentausta, Nevalainen & Sauna-aho 2013; Vernerinet 2016b.)

Henkilökohtainen vapaus ja koskemattomuus, sekä oikeus yksityiselämään kuuluvat kaikille. Henkilön tulee voida päättää omista asioistaan tarvittaessa myös tuetusti. Kehitysvammaisuus ei ole syy evätä ihmistä päättämästä itseään koskevia asioita, mutta kehitysvammaisten kohdalla itsemääräämisoikeuden toteutuminen on usein riippuvainen tukien ja palveluiden saatavuudesta, sekä heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten tiedoista ja taidoista. Kehitysvamma-alan työntekijöiden tulee myös pyrkiä aktiivisesti kehittämään keinoja asiakkaiden itsemääräämisoikeuden tukemiseen ja vahvistamiseen. (Koskentausta, Nevalainen & Sauna-aho 2013.)

Tiina Kinnunen (2016) vertaili pro gradussaan itsemääräämisoikeuslakiesitystä ja 10.6.2016 tehtyjä muutoksia lakiin kehitysvammaisten erityishuollosta. Tutkielman tarkoituksena oli selvittää, miten erityishuollossa olevan henkilön itsemääräämisoikeutta määritellään lakiesityksissä ja miten lakiesitysten mukaan arvioidaan henkilön kykyä tehdä itseään koskevia päätöksiä.

Kinnunen (2016, 26–29.) toteaa itsemääräämisoikeuden olevan ensisijaisesti oikeus, mutta sen vaikutusta ja merkitystä henkilön hyvinvoinnille ei tule unohtaa. Yhteiskunnassamme lapset ohjataan ja opetetaan tekemään valintoja ja itsenäisiä ratkaisuja jo varhaislapsuudessa. Kehitysvammaisen lapsen kanssa suhtautuminen voi olla erilaista. Kehitysvammaiset henkilöt oppivat helposti pienestä pitäen siihen, että ratkaisut tehdään heidän puolestaan ja heidän kykynsä oppia ja kehittyä voidaan aliarvioida. Mahdollisuus oppia tekemään valintoja, tuottaa vapautta tehdä myös virheellisiä valintoja ja oppia niistä.

3.2.2 Historia, kehitysvammaisen asema yhteiskunnassa

Vammaisuutta on esiintynyt kaikkina aikoina jokaisessa yhteiskunnassa ja tulee aina esiintymään. Yhteiskunnallinen tilanne ja vammaisuuden määrittelyn perusteet vaikuttavat kuitenkin vammaisten määrään. (Malm ym. 2012, 9; Leppälä 2015, 17.) Määrittelyt, käsitykset ja älykkyystason jakaumat sekä kehitysvammaisten palvelujärjestelmä ovat muuttuneet ajan kuluessa useita kertoja (Kaski ym. 2012, 21).

Vammaisuus on nähty ilmiönä, joka on syytä poistaa yhteiskunnasta. Historia kertoo 1800-luvulla ja sitä ennen perheiden suojelleen kehitysvammaisia piilottelemalla heitä yhteiskunnalta vainoamisen ja heitteille jätön uhan vuoksi. Vammaisuutta pidettiin Jumalan rangaistuksena. Niin kehitysvammaiset, kuin mielisairaakin ihmiset saivat osakseen huonoa ja ihmisarvoa alentavaa kohtelua. (Malm ym. 2012, 13–20.)

Vastoin nykyistä kehitysvammalainsäädäntöä, historiassa on rajoitettu kehitysvammaisten ihmisten elämää lainsäädännöin. Suomessa 1929 avioliittolaki esti naimisiinmenon tylsämielisen, eli kehitysvammaisen kanssa. Kehitysvammaisilla ei ollut oikeutta perustaa perhettä ja kehitysvammaisten pakkosterilisaatio oli lakisääteinen 1935–1970. Sterilointia pidettiin tuolloin inhimillisempänä vaihtoehtona eristämiseksi. (Malm ym. 2012, 13–20.) Vammaispolitiikka kehittyi nopeasti 1900-luvulla vaikuttaen vammaisten henkilöiden statuksen muuttumiseen yhteiskunnan ja kunnan köyhäinhuoltojärjestelmän taakasta osallistuviksi kansalaisiksi. Näiden muutosten myötä yhteiskunnan oli tärkeä huomioida kaikkien kansalaisten erityistarpeet ja mukautua niiden mukaan. (Leppälä 2015, 17.)

Merja Kärkkäinen (1993) toteutti Pohjois-Pohjanmaan ja Pohjois-Karjalan erityishuoltopiireissä kaksivuotisen tutkimus- ja kehittämishankkeen ajattelun muuttumisen ja kehittymisen näkökulmasta. Tutkimuksessa oli mukana 27 työyksikköä ja 126 työntekijää. Hän nostaa kehitysvammahuollon työn historiallisista kehitysvaiheista esille vaivaishoidon, siirtymiset kodista laitokseen ja laitoksesta yhteiskuntaan. Aina vuoteen 1950 saakka kehitysvammaisten diagnosoinnin haasteellisuuden vuoksi, kehitysvammaisten määrän oletettiin olevan pieni ja heidät hoidettiin pääasiallisesti kotona. Yhteiskunnan siirtyessä maatalousyhteiskunnasta teollisuuden aikaan syntyi tarve hoitopaikoille. Laitoshoidtoa pidettiin parhaimpana ratkaisuna kehitysvammaisten hoidon kannalta. Diagnostiikka kehittyi ja tarve täsmällisimmälle hoidolle ja opetukselle oli tarpeen. (Mt. 27.)

Kärkkäisen (1993) mukaan laitokset miellettiin osaltaan säilytyspaikoiksi yksilöllisen ajan vähyyden vuoksi ja asukkaat oirehtivat käytöksellään. Laitosten asukkaiden omaa tahtoa ei kuultu ja kehitysvammaisista käytettiin nimitystä

huollettava. Laitosten hoitajien työnkuvaan ei katsottu hoitotyön lisäksi kuuluvan muuta. Yhteisesti käytössä olevia hoito- tai kuntoutussuunnitelmia, saati menetelmiä ei ollut käytössä ja jokainen hoitaja toimi tavallaan. Kehitysvammahuollon osalta on ollut tavallista, että aatteet työn taustalla näkyvät käytännön arjessa 10–20 vuoden viiveellä. Kehitysvammaisten siirtyessä laitoksista avohuoltoon ja osaksi yhteiskuntaa vaihtui nimitys huollettavasta asukkaaksi. (Mt. 27–29.)

3.2.3 Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Tässä luvussa avataan Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus. Suomi ratifioi Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen 10.6.2016. Ratifiointi edellytti muutoksia kehitysvammalainsäädäntöön. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista korostaa valtion velvollisuutta suojella, edistää ja turvata vammaisten ihmisten perusvapauksia ja ihmisoikeuksia sekä toimia oikeuksien edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2016.)

YK:n vammaissopimus (United Nations 2006) määrittelee vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla on henkinen vamma, älyllinen vamma, pitkäaikainen pysyvä vamma tai aistivamma, joka vaikuttaa jokapäiväiseen elämään ja arkeen. Vammaissopimuksessa painotetaan, että vammaisilla henkilöillä on yhtäläinen synnynnäinen arvo, ihmisoikeudet ja perusvapaudet kuin muilla ihmisillä, sekä yhtäläinen vapaus itsenäiseen elämään, vapauteen, turvallisuuteen, perheen perustamiseen, koulutukseen, työhön, vapaa-ajan viettoon ja yhteiskuntaan vaikuttamiseen. Vammaisilla on oikeus osallistua yhdenvertaisesti yhteiskunnan toimintaan ja heidän on saatava tietoa oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan ymmärrettävässä muodossa.

Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (2006) mukaan vammaisilla ihmisillä tulee olla oikeus valita, kenen kanssa ja missä he asuvat. Asumisen tueksi on taattava riittävät tukipalvelut ja henkilökohtainen apu. Myös elämää kodin ulkopuolella on tuettava varmistamalla mahdollisimman itsenäinen liikkuminen kohtuulliseen hintaan.

Vammaissopimus peräänkuuluttaa ympäristön muokkaamista osallistumisen helpottamiseksi liikkumisen, kuulemisen, näkemisen ja ymmärtämisen esteitä poistamalla. Vammaisten henkilöiden tulee voida nauttia elämästään yhdenvertaisesti muiden kanssa ja vammaisia on suojeltava samoin toimenpitein kuin muita ihmisiä. Lain edessä kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia, eikä vammaisia henkilöitä saa syrjiä vammaisuuden vuoksi. Oikeudenkäynneissä vammaisille on taattava mahdollisuus ottaa osaa ja saada tietoa ymmärrettävällä kielellä.

Taloudellisten asioiden hoitamisen osalta vammaisille henkilöille on varmistettava riittävä tuki. Vammaissopimus tähdentää yhteiskunnan roolia viranomaisasioiden helpottamisessa, jotta asiainnissa puhetta tukevaa tai korvaavaa viestintää, pistekirjoitusta, viittomakieltä tai muita vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja käyttävät henkilöt pystyisivät asioimaan helpommin. Lisäksi vammaisilla henkilöillä on yhtäläinen oikeus sananvapauteen ja mielipiteensä ilmaistamiseen kuin muilla. He voivat osallistua politiikkaan äänestämällä tai asettumalla ehdolle.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaan täysi-ikäisillä vammaisilla henkilöillä on oikeus avioliittoon ja perheen perustamiseen. Vammaissopimuksen mukaan koulutusjärjestelmä tulee järjestää vammaisia henkilöitä palvelevaksi, sillä myös vammaisilla on oikeus yleiseen koulutusjärjestelmään. Heille on taattava oikeus yksilölliseen tukeen ja koulutuksessa on huomioitava vaihtoehtoiset tavat kommunikoida ja viestiä. Vammaissopimus ottaa kantaa myös kuntoutus- ja terveystalviuihin, ja sopimuksen mukaan ne tulee järjestää parhaalla mahdollisella tavalla. Vammaisilla henkilöillä on yhtäläinen oikeus sosiaaliturvaan ja työhön ja heidän mahdollisuuksiaan työmarkkinoilla on edistettävä. (United Nations 2006.)

Suomessa on pyritty vahvistamaan kehitysvammaisten henkilöiden asemaa viime vuosina monin tavoin. YK:n vammaisten oikeuksia koskeva yleissopimus oli pohjana myös elokuussa 2010 julkistetulle Suomen vammaispoliittiselle ohjelmalle "Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle" VAMPOLLE. Lähtökohtana olivat yhteiskunnan kehittäminen ja vammaisille taatut perus- ja ihmisoikeudet valtakunnallisten periaatteiden mukaisesti. Vammaispoliittisella ohjelmalla haluttiin vahvistaa vammaistutkimusta ja varmistaa YK:n

vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ratifioinnin edellyttämien säädösmuutosten toteutuminen. VAMPO:n tavoitteina ovat myös sosioekonomisen aseman parantaminen vammaisten henkilöiden kohdalla, vammaisten erityispalvelujen saatavuuden ja laadun varmistaminen valtakunnallisesti, esteettömyyden lisääminen yhteiskunnassa sekä tietopohjan lisääminen ja menetelmien kehittäminen vammaispolitiikan toteuttamisen tueksi. (Sjöblom 2016, 7.)

Vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien edistämiseen pyrki myös Kehitysvammaisten asumisohjelma (KEHAS) 2010–2015, jonka tavoitteena oli nopea laitospaikkojen vähentäminen, mahdollistaa aikuisten kehitysvammaisten muuttaminen lapsuudenkodistaan ja tarjota yksilöllisiä palveluja ja tukea itsenäisempään asumiseen sekä lisätä asuntotarjontaa laitoksista tai lapsuudenkodeista muuttaville kehitysvammaisille henkilöille. KEHAS:n päämääränä on laitosasumisen päättyminen vuoteen 2020. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2017b.) Vuoden 2015 lopussa kehitysvammalaitoksissa oli pitkäaikaisessa laitoshoidossa vajaat 1000 asiakasta, heistä vuoden 2014 lopussa 114 olivat alle 18-vuotiaita lapsia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b).

3.2.4 Lainsäädäntö

Kehitysvammaisten henkilöiden mahdollisuudet saada tarvitsemiaan palveluja ja osallistua yhteiskuntaan sen täysimääräisenä jäsenenä, on turvattu lainsäädännöllä. Kehitysvammaisten henkilöiden elämää koskettavat useat eri lait: kehitysvammalaki, vammaispalvelulaki, laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, laki kehitysvammaisten erityishuollosta ja sosiaalihuoltolaki.

Samanaikaisesti YK:n vammaissopimuksen voimaantullessa laki kehitysvammaisten erityishuollosta muuttui 10.6.2016. Muutosten tarkoituksena oli erityishuollossa olevan henkilön itsenäisen suoriutumisen ja itsemääräämisoikeuden vahvistaminen sekä rajoitustoimenpiteiden käytön vähentäminen. Lakimuutos korosti kehitysvammaisten henkilöiden oikeutta täysimääräiseen osallistumiseen yhteiskunnassa.

Kehitysvammaisen ihmisen yksilöllisiä tarpeita, omia toiveita ja mielipiteitä on pyrittävä selvittämään ja otettava huomioon turvaten hänen mahdollisuutensa vaikuttaa oman elämänsä asioihin ja osallistumiseen. Rajoitustoimenpiteiden käyttö erityishuollossa on perusteltua vain, jos sillä taataan henkilön itsensä tai jonkun toisen terveys ja turvallisuus, tai ehkäistään omaisuusvahinko. Henkilöä ei saa rajoittaa, mikäli käytettävissä on jokin lievempi keino ja rajoitustoimenpiteen käyttö on keskeytettävä heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Kehitysvammaisille henkilöille turvattaessa mahdollisimman normaali ja tavanomainen elämä, heille tarkoitetuissa asumisyksiköissä, on tarve rajoitustoimenpiteille vähäisempi. Lakimuutos vahvisti erityishuollossa elävien oikeusturvaa rajoitustoimenpiteiden kirjaamiskäytäntöjä ja jälkiselvittelyä tarkentamalla. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a; Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 20.5.2016/381.)

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 3a luvun 42 §:n (20.5.2016/381) mukaan kehitysvammaisten henkilöiden erityishuoltoa toteutettaessa, tulee ottaa huomioon erityishuollossa olevan henkilön toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet. Lisäksi henkilölle on turvattava mahdollisuus osallistumiseen ja omiin asioihinsa vaikuttamiseen.

Toteutettaessa sosiaalihuoltoa, asiakkaan itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa ja ensisijaisesti ottaa huomioon asiakkaan toivomukset ja hänen mielipiteensä. Mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen on mahdollistettava. Sama koskee asiakkaan sosiaalihuoltoon liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakkaan etu on huomioitava jo asian käsittelyvaiheessa ja asia ratkaistava asiakkaan edun mukaisesti. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, 8 §.)

Mikäli täysi-ikäinen asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajauden tai muun vastaavan syyn takia pysty osallistumaan ja vaikuttamaan hänen elämänsä koskevien toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen, on hänen tahtoaan selvitettävä yhteistyössä hänen laillisen edustajansa, omaisen tai muun läheisen henkilön kanssa. Samalla on huomioitava asiakkaan kyky ymmärtää ehdotettuja ratkaisuvaihtoehtoja tai päätösten vaikutuksia hänen elämänsä. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812, 9 §.)

3.3 Osallisuus

Osallisuus on yksilöllinen tunne, tai kokemus yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisesta ja niihin vaikuttamisesta. Se voidaan nähdä vastavoimana syrjäytymiselle, sillä osallisuuden kokemukset tuovat yksilölle tunteen kuuluvansa johonkin, tulleensa kohdatuksi tasa-arvoisesti ja olevansa tarpeellinen. Osallisuus mahdollistuu itseilmaisun kautta ja vahvistuu vuorovaikutuksen ja yhteisen toiminnan avulla. Sosiaalinen osallisuus lisää henkilön hyvinvointia ja tuo merkitystä elämään. (Särkelä 2011, 154–155; Airaksinen ym. 2015, 11–13.)

Käsitteenä osallisuus on moniulotteinen ja vaikea rajata. Yksilön osallisuuden kokemusta voidaan tukea yhteiskunnan rakenteilla ja esteettömyydellä. Osallisuutta voidaan kokea monin eri tavoin. Jokaisen henkilön kokemus osallisuudesta riippuu siitä, mihin kokonaisuuteen tai kenen toisen osallisuuteen omaa osallisuuden kokemustaan vertaa, tai miten osallisuutta määritellään. (Särkelä-Kukko 2014)

Osallisuudessa on tärkeintä sitoutuminen, luottamus ja kuulluksi tuleminen. Henkilön oman elämän yhteisöissä osallisuus merkitsee kiinnittymistä yhteisöihin, ympäristöön ja yhteiskuntaan. Osallisuus lisää tunnetta yhteenkuuluvuudesta, oikeudenmukaisuudesta ja turvallisuudesta. (Jämsén & Pyykkönen 2014, 9.) Osallisuus on osa itsemääräämisoikeutta ja myös itsemääräämiseen pystymättömällä henkilöllä tulee olla mahdollisuus kokea osallisuutta (Talentia 2017, 16).

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2017a) mukaan henkilön omassa elämässä osallisuus muodostuu identiteetistä, voimaantumisesta (empowerment) ja valmiuksista hallita elämäänsä. Oleellista on itsenäinen toiminta, omaehtoinen sitoutuminen ja vaikuttaminen oman elämän asioiden etenemiseen sekä vastuun ottaminen tehdyistä valinnoista.

Osallisuuden edistäminen on myös yksi keino ehkäistä syrjäytymistä ja huonosuutta. Edistämällä osallisuutta ja ylläpitämällä sosiaalisia verkostoja vähennetään eriarvoisuutta. Osallisuuden edistämällä on vaikutuksia yksilön hy-

vinvointiin ja terveyteen. Yhteisössä osallisuus on jäsenten arvostusta, luottamusta, tasavertaisuutta ja mahdollisuus vaikuttaa yhteisön asioihin. Osallisena yhteiskunnassa oleminen merkitsee jokaisen mahdollisuutta koulutukseen, työhön, terveyteen, asuntoon, toimeentuloon ja sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuus kansallisena tasolla on osa demokratian perusrakenteita, jolloin kansalaiselle mahdollistetaan oikeus tasavertaiseen osallistumiseen ja vaikuttamiseen itseään koskeviin asioihin ja yhteiskunnan kehitykseen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017a.)

Osallisuus korostaa henkilön oikeutta saada tietoa itseään koskevista asioista ja mahdollisuutta ilmaista mielipiteitään ja ajatuksiaan vaikuttaen samalla oman elämänsä asioihin. Osallisuuden tunne on ihmisessä itsessään, eikä ole ympärillä olevien ihmisten sanelemaa. (Talentia 2017, 16.)

Toikko ja Rantanen (2009, 89–90) kuvaavat osallisuuden olevan hyvin olemista kaikessa kehittämistoiminnassa. Osallistaja luo mahdollisuuksia ja osallistuja hyödyntää niitä. Osallistamisen ja osallistumisen käsitteet korostavat toimijan osallistumista johonkin ja häntä ulkoapäin motivoivaa tahoa, joka osallistaa henkilöä. Vaikka osallistaminen tapahtuu jonkun toisen henkilön taholta, osallistuvan odotetaan etenevän omaehtoisesti itse asettamaansa suuntaan. Kehitysvammaisten oma vastuu osallisuudestaan ja ohjauksen tarve kasvavat lisääntyneen itsemääräämisoikeuden myötä (Kuusamo 2017).

Osallisuus merkitsee jokaisen mahdollisuutta osallistua ainakin joihinkin toimintoihin omalla tavallaan. Aina täydellinen osallisuus ei ole mahdollista, tällöin voidaan puhua osittaisesta osallistumisesta. Kortemäki (2012) viittaa Lehtisen & Pirttimaan (1993) kuvaukseen osittaisesta osallistumisesta, jolloin henkilöltä ei vaadita täydellistä mukana oloa, vaan hän osallistuu toimintaan toimintakykynsä mukaan. Osallistumista tuetaan huolehtimalla riittävästä tuesta. Myös vaikeavammaisten kohdalla pienikin toimintaan osallistuminen tekee henkilöstä aktiivisen toimijan. (Kortemäki 2012, 40.)

3.4 Tuettu päätöksenteko

Tuetun päätöksenteon lähtökohtana on YK:n vammaisten ihmisten ihmisoi-
keussopimus. Periaatteena on vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus, oi-
keus osallistua ja vaikuttaa yhteiskuntaan sekä oikeus saada tukea päätösten
tekemiseen. (Hintsala 2010.)

Tuettu päätöksenteko koskettaa kehitysvammaisia henkilöitä useassa kohtaa
heidän arjessaan ja siihen liittyvissä valinnoissa. Se on olennainen osa avun
ja tuentarpeen arviointiprosessia, kun henkilö pohtii omaa elämäänsä koske-
vien valintojen ja päätösten tekemistä. Valintojen ja päätösten tekeminen edel-
lyttää harjoittelua. Päätöksenteossa auttavat henkilöt voivat olla omaisia tai
muita läheisiä, viranomaisia tai työntekijöitä. Yksittäinen tukihenkilö ei saa
omilla mielipiteillään pyrkiä vaikuttamaan kehitysvammaisen henkilön päätök-
sentekoon. Tavoitteena on kannustaa, rohkaista ja tukea tekemään oman elä-
mänsä valintoja ja auttaa ymmärtämään, mihin tehdyt ratkaisut voivat johtaa.
Tuetun päätöksenteon avulla kehitysvammaiselle henkilölle tehdään hänestä
vaikealta tuntuvat asiat helposti ymmärrettäväksi, etsitään ja punnitaan vaihto-
ehtoja, avustetaan tiedon hankinnassa, palvelujen hankinnassa, asunnon tai
työpaikan valinnassa, arkipäivän asioiden pohtimisessa ja mietitään tehdyn
valinnan etuja ja haittoja. (Jameson ym. 2015, 36-51; Harjajärvi 2015.)

Tuetussa päätöksenteossa keskeistä on nostaa tuettavan henkilön voimavarat
esiin ja tukeminen alkaakin yleensä henkilön yksilöllisen toimintakyvyn arvioin-
nista. Arjen yksinkertaiset ja selkeät tilanteet ovat omiaan tuetulle päätöksen-
teolle. Etusijalla ovat tuettavan henkilön omat toiveet ja näkemykset asioista.
Tukea tarvitsevan henkilön läheisten ja esimerkiksi kodin ohjaajien tehtävä, on
tukea ja kannustaa henkilön kehitystä päätöksen tekijänä. Tuetusta päätök-
senteosta hyötyvät kehitysvammaisten ohella myös muut, joille itsenäinen
pätöksenteko on haasteellista. Usein tietoa tuetusta päätöksenteosta tarvit-
sevat myös henkilön läheiset ja viranomaiset. (Mykkänen & Puikkonen 2015.)

Suomessa kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus on ollut tuettua jo pit-
kään. Jameson, ym. (2015, 36–51) raportoi tutkimuksessaan kuvauksia erita-
voin vammaisten henkilöiden holhouksesta Yhdysvalloissa. Holhoojahallinto

on Yhdysvalloissa laillinen prosessi, jossa tuomioistuin määrää yksilön tai organisaation tekemään päätöksiä henkilön puolesta todettuaan, että tämä ei kykene tekemään joitakin tai kaikkia päätöksiä itsenäisesti. Jameson, ym. toteavat tuloksien osoittavan, että täysi huoltajuus esiintyy keskusteluissa jatkuvasti, kun taas muita vaihtoehtoisia toimintatapoja käsitellään harvemmin. Erityisesti tuettu päätöksenteko on kuvattu yhtenä potentiaalisena vaihtoehtona huoltajuudelle, mutta sitä ei ole otettu käyttöön, sillä kehitysvammaisten henkilöiden kapasiteetti tehdä päätöksiä on usein aliarvioitu. Jameson, ym. korostavat myös, että jokaisella vammaisella henkilöllä, riippumatta vamman laajuudesta, on oikeus samoihin vaihtoehtoihin, itsemääräämisoikeuteen, kansalaisvapauteen ja osallisuuteen kuin kenellä tahansa. Vanhemmat ja erityisesti nuorten kehitysvammaisten kanssa työskentelevät ammattilaiset tarvitsevat parempia resursseja edistääkseen itsenäisyyttä ja autonomiaa.

Tuettu päätöksenteko antaa henkilölle riittävää yksilöllistä tukea oman tahdonsa mukaisesti ja itsenäisiin päätöksiin. Lisäksi tuettu päätöksenteko vahvistaa itsemääräämisoikeuden mukaisia omien valintojen tekemistä ja edistää ihmisoikeuksien toteutumista. Tuen ollessa riittämätöntä henkilön itsemääräämisoikeuden toteutuminen on estynyt. Mielipiteen ilmaisua ja valintoja voidaan harjoitella erilaisten menetelmien avulla. Tärkeää on yhdessä keskustellen pohtia mihin tehdyt valinnat voivat johtaa. Tuettava henkilö tarvitsee tukea myös päätöksenteon jälkeen, sillä vastuun ottaminen omista valinnoista voi olla myös hämmentävää. (Mykkänen & Puikkonen 2015.)

Kehitysvammaisten henkilöiden päätöksen tekoon tarvitsema tuki vaihtelee henkilöstä riippuen. Läheiset, tukihenkilöt ja asumisyksikön ohjaajat tukevat kehitysvammaista henkilöä myös hänelle henkilökohtaisesti merkityksellisten valintojen teossa. Päätöksenteossa tukeminen on yksi sosiaalialan tärkeimmistä eettisistä kysymyksistä ja voidaan yhdistää vallankäytön monimuotoisuuteen. Mitä suurempi tuen tarve henkilöllä on, sitä suurempi vastuu hänen elämänsä päätöksistä siirtyy hänen itsensä ulkopuolelle. Päätösten teossa avustaminen vaatii tukihenkilöltä hienovaraisuutta tunnistaa tuettavan tarpeet ja jatkuvaa oman toiminnan arviointia. Vaikka kehitysvammaisella henkilöllä olisi sisäinen autonomia, mahdollisuudet sen käyttämiseen voivat olla rajoittuneet sosiaalisen ympäristön toimesta. (Mehtäläinen & Taipale 2011, 111–112.)

Vanhempien halu suojella lastaan on luonnollista, mutta tuetun päätöksenteon onnistuminen vaatii sopeutuvaa ajattelutapaa myös omaisilta. Kehitysvammaisen henkilön tulee saada tehdä virheitä ja oppia niistä, mitä kautta vaikuttaminen omaan elämään vahvistuu ja yksilö kehittyy. Kehitysvammaisten käyttämät kommunikaatiokeinot lisäävät yksilön vapautta ja mahdollisuuksia toimia itsenäisesti ja tulevansa ymmärretyksi. Lähipiiriin kuuluvat henkilöt mieltävät toisinaan vaihtoehtoisten kommunikaatiotapojen etsimisen turhaksi, vedoten lähipiiriin ymmärtämisen riittäväksi. (Mykkänen & Puikkonen 2015.)

4 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN SUUNNITTELU JA VALMISTELU

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisuus ja innostaminen auttavat luomaan yksilölle sosiaalisia verkostoja ja vertaisuutta ryhmässä. Innostettaessa laajennetaan innostettavan tietoisuutta ja käsitystä elämästä. Innostumisen kautta vuorovaikutus lisääntyy ja yksilö kykenee tekemään päätöksiä ja perustelemaan toimintaansa, edesauttaen toimijaksi ryhtymistä omassa elämässään. (Airaksinen ym. 2015, 14.)

Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee käytännön toiminnan järjestämistä ja toteutustapana voi olla esimerkiksi tapahtuma. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on suositeltavaa, että työllä on toimeksiantaja, sillä se tukee ammatillista kasvua ja opinnäytetyön tekijä pääsee peilaamaan tietojaan ja taitojaan tämän hetkisen työelämän tarpeisiin. Opinnäytepäiväkirja toimii muistina ja raportti toiminnallisesta opinnäytetyöstä nojautuu muistiinpanoihin. Raportista tulee selvittää mitä, miksi ja miten on tehty sekä millaisiin tuloksiin tai johtopäätöksiin on päädytty. Toiminnallisen opinnäytetyön ensimmäinen vaihe on aiheanalyysi ja aihepiirin valinta. Kohderyhmän valinta ja rajaaminen ovat tärkein osa aiheanalyysiä. Kohderyhmää voi hyödyntää myös kokonaisarviointissa pyytämällä osallistuneilta palautetta tapaamisten onnistumisesta ja kehittämistarpeista. (Vilkkä & Airaksinen 2014, 9–65.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä tehdään toimintasuunnitelma, josta selviävät työn idea ja tavoitteet, sekä aikataulut ja mahdolliset kustannukset tie-

dostettuina, harkittuina ja perusteltuina. Toimintasuunnitelmana toimi opinnäytetyötä suunnitellessa tehty toimintasuunnitelma (liite 1). Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei yleensä ole tutkimuskysymyksiä tai tutkimusongelmaa, kysymysten esittäminen voi kuitenkin selkiyttää mitä ollaan tekemässä. (Vilkkä & Airaksinen 2014, 26–35.)

Toiminnallisen opinnäytetyön pohjana on teoreettinen viitekehys ja tietoperusta, jossa alan keskeinen käsitteistö ja rajatut teoriat toimivat opinnäytetyön aiheen tarkastelussa. Tapahtumien, tässä opinnäytetyössä koulutustapaamisten, raportin tulee kertoa itse ohjelmasta ja sitä valmisteltaessa tehdyistä ratkaisuksista, sekä tiedottamisesta ja osallistumisesta ilmoittautumisesta. Toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole välttämätöntä käyttää tutkimuksellisia menetelmiä, mutta toisinaan vain selvityksen myötä varmistetaan toiminnallisen työn lopullinen muoto. Laadullisessa tutkimusmenetelmässä aineiston keruumenetelmänä voidaan käyttää teemahaastattelua, mutta kerättyä aineistoa ei ole välttämätöntä analysoida yhtä tarkoin, kuin tutkimuksellisessa opinnäytetyössä, vaan niin sanottu suuntaa antava tieto riittää. (Vilkkä & Airaksinen 2014, 42–63.)

4.2 Tutkimuksellinen osio

Tutkimuksellisinä menetelminä opinnäytetyössä käytettiin teemahaastattelua ja osallistuvaa havainnointia. Lisäksi osallistujat arvioivat päämieskoulutusta materiaaliin kuuluvalla arviointilomakkeella. Tutkimuksellisen osion tavoitteena oli selvittää osallistujien kokemuksia päämieskoulutuksesta ja koulutuksen merkitys osallistujille.

4.2.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelusta voidaan puhua myös puolistrukturoituna haastatteluna. Tarkoitus on poimia tutkimuksen tavoitteista keskeiset aiheet, jotka ovat välttämättömiä käsitellä vastausten saamiseksi. (Vilkkä 2005, 101.) Haastattelun tavoitteena on ymmärtää haastateltavan uskomukset ja käsitykset aiheesta ja kysymykset muotoillaan alkaviksi sanoilla mitä, miten tai miksi. Haastateluissa pyritään välttämään kysymyksiä, joihin haastateltava voi vastata ”kyllä”

tai ”ei”. Haastateltavaa pyydettyäessä kuvailemaan tai kertomaan asiaa, voi tämän jälkeen pyytää vielä kertomaan esimerkin. (Vilkkä 2005, 105; Vilkkä & Airaksinen 2004, 63).

Teemahaastattelussa haastattelun aihe on ennalta päätetty, kuitenkin kysymyksillä ei ole tarkoin määriteltyä muotoilua tai järjestystä. Kysymysten muotoilussa auttaa kohderyhmän tuntemus. Näin ollen haastatteluissa keskustellaan tietyistä asioista, mutta haastattelut voivat olla hyvin erilaisia riippuen haastateltavasta. Haastattelijalla on tukilista käsiteltävistä teemoista, mutta ei valmiita kysymyksiä. Haastattelijan tulee huolehtia teemassa pysymisestä. Taustatiedot auttavat hahmottamaan haastateltavan maailmankuvaa ja tietämystä aiheesta. (Vilkkä 2005, 100–110; Eskola & Vastamäki 2015, 29.) Teemahaastattelu eroaa tavallisesta haastattelusta siten, että haastateltava saa puhua vapaasti ja haastattelija vain huolehtii aiheesta pysymisestä (Grönfors 2011, 60–61).

Haasteena saattaa olla suoraan asiaan meneminen, jolloin haastateltavan taustojen tarkastelu jää vähälle (Vilkkä 2005, 100). Ongelmana saattaa myös olla haastattelijan käsitysten näkyminen kysymysten asettelussa. Osallistujien haastatteluissa oli mukana koulutusmateriaalin kuvia helpottamassa keskustelua. Kuvien käyttö helpottaa aiheen ja/tai käsitteen ymmärtämistä ja voi lisätä henkilön aktiivisuutta keskustelussa (Huuhtanen 2011, 49). Grönfors (2011, 61.) kuvaa hyväksi tavaksi käyttää verritytelykysymyksiä haastateltavien ollessa entuudestaan tuntemattomia haastattelijan kanssa. Verritytelykysymyksillä luodaan myönteinen ilmapiiri haastattelulle ja mahdollinen jännittyneisyys poistuu.

4.2.2 Osallistuva havainnointi

Havainnoinnissa tutkija tekee oman roolinsa avulla havaintoja tutkimastaan tilanteesta. Tavoitteena on saada monipuolista tietoa lukuisine yksityiskohtineen. Osallistuvalla havainnoinnilla asiat nähdään oikeissa asiayhteyksissään, mutta riskinä on, että havainnoitavat kokevat havainnoijan häiriötekijänä tai tietoa voi olla vaikea tallentaa. Havainnointi sopii mm. vuorovaikutuksen tutkimiseen, tai jos tilanteet ovat nopeasti muuttuvia ja vaikeasti ennakoitavia. Ha-

vainnointi on myös tiedonkeruuta aistien avulla. Havainnoinnilla saadaan tietoa henkilön tilasta, erilaisista toiminnoista, tottumuksista ja taidoista sekä ympäristöstä, verbaalisesta ja non-verbaalisesta viestinnästä. (Grönfors 2015, 149–151; Opinnäytetyöpakki.)

Havainnointi sopii käytettäväksi erityisesti, kun kohderyhmällä on kielellisiä vaikeuksia, mutta voi olla haastava tapahtumatulvan vuoksi. Havainnoinnilla voidaan tavoittaa erilaisia käyttäytymismuotoja. Osallistuva havainnointi on hyvä keino kehittää ajattelu- ja toimintatapoja. Havainnointia varten on hyvä tehdä asiarunko, jonka tarkoitus on selkiyttää, mitä havainnoidaan. (Hirsjärvi & Hurme 2004, 37–38; Vilkkä 2005, 120–125.) Havainnointitapa riippuu tutkimuksen tavoitteista (Vilkkä 2005, 125).

Laadullisessa tutkimuksessa havainnointitapaan vaikuttaa, havainnoidaanko tutkittavan tapaa toimia vai tutkittavan tuottamaa materiaalia. Osallistuva havainnointi on tavanomainen tapa havainnoida, se on hyvä tapa saada tietoa yksilön suhteesta ryhmän vetäjään tai muihin ryhmän jäseniin. Osallistuvassa havainnoinnissa havainnoitsija on vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa ja osallistuu toimintaan. Tutkittavan ryhmän ollessa ennestään tuntematon, tai tuottavan paljon aistittavaa ja nähtävää tietoa on osallistuva havainnointi toimiva metodi. Vilkkä (2005) viittaa teoksessaan Grönforsin (2001) toteamukseen osallistuvan havainnoinnin olevan metodina varsin aikaa vievä ja moniulotteinen, sillä osallistuva havainnointi tulisi pyrkiä suunnittelemaan mahdollisimman tarkoituksenmukaiseksi jo ennen tutkimuksen aloittamista. Osallistuva havainnointi edellyttää pääsemistä yhteisöön sisään, jolloin tulee huomioida tutkimusaineiston laatuun ja keräämiseen liittyvät riskit. (Vilkkä 2005, 119–122.)

Tässä opinnäytetyössä havainnointi kohdistui osallistujien toimintaan; oliko tapaamisten toiminta, tehtävät ja kotitehtävät osallistujille helppoja, mielenkiintoisia ja osallistavia, vai oliko tehtävien teko vaikeaa, vähemmän mielenkiintoista tai jäivätkö tehtävien tavoitteet saavuttamatta tai tehtävät tekemättä. Tapaamisten aikana kiinnitettiin huomiota myös osallistujien eleisiin, ilmeisiin ja yleiseen olemukseen.

4.2.3 Päämieskoulutuksen arviointilomake

Osallistujat arvioivat koulutustapaamiset ja koulutuksen rakennetta päämieskoulutusmateriaaliin kuuluvalla arviointilomakkeella (liite 2). Arviointilomake jaettiin osallistujille kolmannella kerralla, jotta heillä oli viikko aikaa tutustua siihen yksin tai valitsemansa tukihenkilön, esimerkiksi kodin ohjaajan, henkilökohtaisen avustajan tai läheisen kanssa. Arviointilomakkeessa oli kymmenen väittämää, joihin vastaaja valitsi joko hymyilevän tai surullisen naaman kuvaamaan mielipidettään. Lisäksi arviointilomakkeessa oli kohta vapaalle palautteelle.

Arviointilomakkeen väittämät olivat:

- Sopivan pituinen, 4 tapaamista ja 2h kerrallaan.
- Mukava ohjaaja.
- Tutustuminen oli minulle helppoa.
- Työvälineet olivat sopivia, ei liian vaikeita.
- Asioista kerrottiin niin, että minun oli helppo ymmärtää.
- Mielenkiintoinen aihe.
- Yhteinen toiminta oli mukavaa.
- Toiset osallistujat olivat mukavia.
- Sain kertoa omista asioista.
- Minua kuunneltiin.

4.3 Suunnitteluvaihe

Koulutus suunnattiin Maahisentaipaleen asuntojen ja TUPA-palveluiden asiakkaille. Oli mahdollista, että päämieskoulutuksen osallistujaryhmä koostuisi vain toisen asumisyksikön asiakkaista. Koulutus suunniteltiin pidettäväksi kahdeksan henkilön ryhmälle. Suunnitteluvaiheessa palveluyksiköiden johtajan kanssa ajateltiin kymmenen henkilön ryhmän olevan liian suuri ryhmän hallinnan ja koulutukseen kuuluvien tehtävien teon kannalta. Lisäksi ajateltiin osallistujien saavan riittävän tuen ryhmän ohjaajalta, jos ryhmä on pienempi.

Koulutustapaamisten haluttiin etenevän materiaalien aiheiden mukaisesti, mutta tapaamiskertojen toteutukset suunniteltiin käyttäen omaa näkemystä. Suunnitteluvaiheessa haasteena oli tietämättömyys osallistujien lähtökohdista

ja toimintakyvystä. Tämän vuoksi osallistujat tavattiin ennakkohaastatteluissa ennen varsinaisia koulutustapaamisia. Ennakkohaastattelujen pohjalta tehdyt ratkaisut avataan luvussa 4.5.

Suunnitteluvaiheessa pohdittiin omaa tehtävää ryhmän vetäjänä ja koulutuksen toteuttajana. Työkokemus kehitysvamma-alalta oli hyödyksi suunnittelussa ja osa osallistujista oli tavattu aikaisemmin työssäoloaikana. Ryhmän vetäjän tuttuus on eduksi ryhmässä toimimiselle. Vaikka päämieskoulutuksessa ei ole kyse kokonaisvaltaisesta ryhmän jäsenien elämään osallistumisesta, tulee tutkijan ja ryhmän välillä olla merkittävä sosiaalinen suhde (Grönfors 2011, 55).

Ryhmässä haluttiin ylläpitää hyvää vuorovaikutussuhdetta niin osallistujien kesken, kuin osallistujien ja ohjaajan välillä. Leskelä (2005, 55–56) toteaa parhaaksi tavaksi parantaa kehitysvammaisen kommunikointitaitoja selkoryhmätoiminnan, joka turvallisenä keskusteluympäristönä tukee uusista aiheista keskustelemista. Kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutuksen haasteet vaikuttavat ei-kehitysvammaisen henkilön vastuuseen keskustelussa vuorovaikutuksen tukijana. Kehitysvammaista henkilöä voidaan tukea tarjoamalla apua keskustelun sujuvuuden ja yhteisymmärryksen varmistamiseksi.

Koulutuksen vetäjän tehtävässä tuli valmistautua osallistujien mahdolliseen epävarmuuteen tapaamisilla käsiteltävien aiheiden suhteen. Hahnin (1996) mukaan vammaisten henkilöiden itsemäärääminen mahdollistuu heitä tukevien henkilöiden avulla. Vammaisen henkilön saaman tuen pitää olla tuettavan henkilön itsensä määräämää ja hänen omiin tarpeisiinsa kohdistuvaa. Tuen avulla mahdollistetaan vammaisten henkilöiden vaikuttaminen omaan hyvinvointiinsa. (Lehtinen 2011, 65.)

Kasvokkain viestinnässä kuunteleminen on osa vuorovaikutusta ja aktiivista toimintaa. Ryhmän vetäjän keskittyminen aktiiviseen kuunteluun lisää osallistujien kokemusta tulleen kuulluksi ja vahvistaa yksilön käsitystä itsestään sekä rohkaisee osallistumaan keskusteluun myös myöhemmin. Kuuntelemalla muita voivat omatkin käsitykset keskustelun aiheesta muuttua. (Andersson & Kylänpää 2002, 25–26.)

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden sisältämät tekstit on suunniteltava kohderyhmää palveleviksi (Vilkkä & Airaksinen 2004, 51). Kohderymänä kehitysvammaiset henkilöt toivat tutkimuslupien ja tapaamisten suunnittelun osalta tärkeäksi selkokielisyyden. Selkokieli on tarkoituksellisesti muutettu rakenteellisesti ja asiasisällöltään helposti ymmärrettäväksi. Selkokieli on yleiskieltä helpompaa ymmärtää ja on usein suunnattu tietyille kohderyhmälle (Hintsala 1997, 11; Leskelä & Virtanen 2005, 8). Koulutus vaati osallistujilta sitoutumista jokaiseen tapaamiseen ja tätä painotettiin kutsukirjeessä.

Toiminnallisen osuuden teemat ja tehtävät vaativat osallistujilta kykyä käsittää tehtävien sisältö ja tarkoitus. Osallistujien ymmärtäminen ja osallistuminen tehtävien tekoon haluttiin varmistaa havainnollistamalla teemoja videoin ja esimerkein. Anderssonin ja Kylänpään (2002, 176) mukaan havainnollistamalla esitetyt asiat jäävät mieleen. Sanallisen tiedon ohella on tärkeää ottaa mukaan audiovisuaalisia ja visuaalisia tapoja esitellä käsiteltyä asiaa. Kohderymän tuntemus helpottaa havainnollistamisen osuvuutta. Havainnollistamisessa vaanii vaarana tarjota liian monta viestiä samanaikaisesti, jolloin seuraaminen vaikeutuu ja osa viesteistä voi kadota.

Suullisessa havainnollistamisessa selitetään vaikeasti ymmärrettävät ilmaisut, kerrotaan esimerkkejä sekä puheen tempon ja äänen voimakkuuden muutoksia säädellään. Selittäminen voi olla aikaa vievää, mutta on kuuntelijoiden ymmärtämisen kannalta välttämätöntä. Ennen toimintaa opastaminen ja perehdyttäminen tehtävään asiaan on olennaista. Tarkoituksena on, että osallistujat osaavat opastuksen jälkeen toimia annettujen ohjeiden mukaan. (Andersson & Kylänpää 2002, 175–179.)

Ilmoittautuminen suunniteltiin tapahtuvan sähköpostitse, joko asiakkaan omasta sähköpostiosoitteesta tai asumisyksiköiden sähköpostista. Ilmoittautumisen toteuttaminen mahdollisimman tasa-arvoisesti oli haastavaa suunnitella ja lopulliseen ratkaisuun päädyttiin palvelukodin ohjaajien kanssa käydyssä keskustelussa. Määräpäivään mennessä ilmoittautuneita henkilöitä oli 11 ja heistä arvottiin 8 osallistujaa. Osallistumisesta ilmoitettiin asiakkaille henkilökohtaisesti, samalla sopien ajan tapaamiseen ja haastatteluun ennen koulutuksen alkua. Ensimmäisten haastattelujen yhteydessä osallistujat saivat ennakkotehtävän ensimmäiselle tapaamiskerralle.

Suunnitteluvaiheessa sekä palveluyksiköiden johtajaan että asumisyksiköihin pidettiin yhteyttä puhelimitse ja sähköpostitse. Päämieskoulutustapaamisia varten varattiin Maahisentaipaleen klubitupa tammikuussa 2017. Mahdollisuudesta osallistua päämieskoulutukseen tiedotettiin Maahisentaipaleen asuntojen asukkaille selkokielisellä kutsukirjeellä (liite 3), jossa oli myös päämieskoulutuksen vetäjän kuva. Jakamisesta huolehtivat asumisyksiköiden ohjaajat. Ohjaajien toimimiseen kutsujen jakajana päädyttiin taloudellisista syistä ja näin säästettiin postikulut. Kutsukirjeet jaettiin asiakkaille maaliskuussa 2017 ja aikaa ilmoittautumiseen oli kaksi viikkoa. Ilmoittautuminen tapahtui sähköpostitse joko itsenäisesti, avustajan tai kodin ohjaajien avulla. Osallistujille ilmoitettiin mukaan pääsystä sähköpostitse sekä tiedon kulkemisen turvaamiseksi myös Maahisentaipaleen asuntojen ja TUPA-palvelujen työntekijöille.

Asumisyksiköiden ohjaajien kanssa sovittiin päivä, jolloin osallistujien kanssa sovittiin ajat ennakkohaastatteluille. Ohjaajat kutsuivat osallistujat paikalle ja jokaisen kanssa tapaaminen sovittiin yksilöllisesti. Osallistujat saivat päättää, tapahtuvatko haastattelut heidän kotonaan vai Maahisentaipaleen asuntojen yhteisissä tiloissa. Ensimmäisten haastatteluiden tarkoitus oli keskustella osallistujan ajatuksista ja käsityksistä, joita hänellä on omasta itsemääräämiskeudestaan sekä toiveista päämieskoulutuksen suhteen. Päämieskoulutustapaamisten runko suunniteltiin huolellisesti päämieskoulutusmateriaalin mukaisesti ennen osallistujien haastatteluja, mutta jättäen mahdollisuuden muutoksille. Tapaamisten lopullinen suunnitelma valmistui vasta ennakkohaastattelujen jälkeen, kun osallistujien toimintakyky oli selvillä.

4.4 Osallistujat

Päämieskoulutuksen osallistujat olivat aikuisia 18–60-vuotiaita kehitysvammaisia henkilöitä. Ryhmässä oli 7 naista ja 1 mies. Osallistujat kommunikoivat puheella ja eivätkä tarvinneet liikkumiseen tai askarteluihin erityisiä apuvälineitä. Henkilöt asuvat asumisyksiköiden asunnoissa tai tukiasunnoissa.

Maahisentaipaleen asunnot tarjoavat ympärivuorokautisesti valvottua palveluasumista keskiasteisesti ja vaikeasti kehitysvammaisille henkilöille. TUPA-pal-

veluiden tukiasunnot on suunnattu lievästi tai keskivaikeasti kehitysvammaisille henkilöille ja he saavat tarvitsemansa avun ja tuen asumiseensa joko tuetusti tai ohjatusti (Savon Vammaisasuntosäätiö 2017b).

4.5 Valmisteluvaihe

Sopimus opinnäytetyön tekemisestä allekirjoitettiin Savon Vammaisasuntosäätiön kanssa tammikuussa 2017 ja tutkimuslupa haettiin Savon Vammaisasuntosäätiöltä maaliskuussa 2017. Osallistujat allekirjoittivat tutkimusluvut ennakkohaastattelujen yhteydessä (liite 4).

Ennakkohaastattelut

Valmisteluvaiheen aikana kaikki osallistujat tavattiin ennakkohaastatteluissa. Haastattelujen yhteydessä osallistujien kanssa käytiin läpi ja allekirjoitettiin tutkimuslupa. Ennakkohaastatteluissa selvisi osallistujien kommunikoivan puheella ja osallistujista vain yksi kertoi käyttävänsä kommunikaatiokuvia puheen tukena vaihtelevasti, aiheesta riippuen. Kaikki osallistujat kertoivat pystyvänsä osallistumaan tapaamisiin itsenäisesti ilman avustajaa. Lisäksi kaikki kertoivat olevansa luku- ja kirjoitustaitoisia.

Ennakkohaastattelujen pohjalta päätettiin pysyä koulutusmateriaalin mukaisessa toteutustavassa. Jos osallistujat olisivat tarvinneet askarteluissa enemmän konkreettista apua, olisi jokin koulutukseen kuuluva tehtävä jätetty pois tai pyritty toteuttamaan vaihtoehtoisella tavalla. Koska osallistujat kommunikoivat puheella sujuvasti, eivätkä tarvinneet kuvia puheen tueksi, kommunikaatiokuvia ei tehty materiaaliin kuuluvien kuvien lisäksi. Koulutustapaamisissa oli esillä koulutusmateriaalin tapaamiskertaan liittyvä teemakuva. Kaikki osallistujat olivat kirjoitustaitoisia ja tämä huomioitiin varaamalla koulutustapaamisiin kirjoitusvälineitä tehtävien tekoa varten.

Tapaamisten valmisteleminen

Koulutustapaamisia varten hankittiin Savaksen kustantamana tarvittavat askarteluvälineet ja koulutusmateriaaliin kuuluvat tehtävät tulostettiin valmiiksi.

Lisäksi askarteluja varten hankittiin aikakausilehtiä paikallisista parturi-kampaamoista. Saksia, liimaa ja muita askartelutarvikkeita oli klubituvalla jo valmiiksi. Teemojen havainnollistamisen tueksi tapaamisiin valittiin kunkin kerran aiheeseen sopivia videoita YouTubesta. Tavoitteena oli saada ryhmä toimimaan avoimesti ja luoda hyvä yhteishenki. Osallistujien yhteisen asumisyksikön vuoksi ryhmän jäsenten tiedettiin tunnevan toisensa jo entuudestaan, joten ryhmäytymisen tai tutustumisen harjoituksia ei otettu ensimmäiselle tapaamiselle mukaan ennakkotehtävän lisäksi.

Tapaamisiin haluttiin aikaansaada rento ja keskusteleva ilmapiiri. Anderssonin ja Kylänpään (2002) mukaan ryhmätyöskentelyssä on oleellista saada käyttöön jokaisen tiedot ja taidot sekä ylläpitää avointa keskusteluilmapiiriä. Vuorovaikutuksen avulla ryhmä muotoutuu ja vahvistuu mahdollistaen samalla jokaiselle osallistujalle tilaisuuden kertoa mielipiteensä ja kokemuksensa. Kun ryhmä saa tilaa keskustella ja tutustua, alkujännitys lievenee ja ryhmä pääsee etenemään kohti päämääräänsä. (Andersson & Kylänpää 2002, 86–88.)

Kokemuspuhujia

Päämieskoulutusmateriaalin mukaan neljännelle tapaamiskerralle voisi mahdollisuuksien mukaan kutsua kokemuspuhujan. Tämä miellettiin koulutustapaamisia rikastavaksi ja kokemuspuhujaa päätettiin lähteä tavoittelemaan. Kokemuspuhujan löytymistä Savon vammaisasuntosäätiön yksiköistä tiedusteltiin sähköpostitse Savoksen palvelujohtajalta ja hänen ehdotuksensa pohjalta kokemuspuhujia löytyi säätiön sisältä. Kokemuspuhujan otettiin yhteyttä puhelimitse huhtikuussa 2017 ja käytännön asiat sovittiin sekä hänen, että hänen kodin ohjaajien kanssa. Savon vammaisasuntosäätiö korvasi kokemuspuhujan junamatkat ja lounaan.

5 PÄÄMIESKOULUTUKSEN TOTEUTTAMINEN

Päämieskoulutusmateriaali sisältää neljä kahden tunnin mittaista koulutusker-
taa, joista jokaiseen kuuluu tehtävä, joka tehdään tapaamiskerralla sekä koti-
tehtävä (Savon vammaisasuntosäätiö 2016).

5.1 Toteutusvaihe

Päämieskoulutustapaamiset järjestettiin toukokuussa 2017 viikoittain. Jokaisessa tapaamisessa oli päämieskoulutusmateriaalin mukaiset teemat ja tehtävät, jotka ohjasivat tapaamisten kulkua. Tapaamisilla keskusteltiin, katsottiin kehitysvammaisten henkilöiden haastatteluja itsemääräämisoikeudesta ja päätöksen teosta, tehtiin tehtäviä ja jokaiselta kerralta osallistujat saivat myös kotitehtävän.

5.1.1 Ensimmäinen tapaamiskerta - Kuka minä olen

Ensimmäiselle tapaamiskerralle tuli 7 osallistujaa. Ennakkotehtävänä ensimmäiselle tapaamiselle osallistujilla oli ottaa mukaansa itselleen tärkeän esineen jonka avulla esittelevät itsensä. Tavoitteena oli luoda turvallinen ja hyvä ryhmä, vaikka osallistujat tunsivat toisensa entuudestaan. Hyvä ryhmä tukee yksilön uskallusta olla oma itsensä, luottamus ryhmään lisääntyy ja yksittäinen osallistuja pystyy näin antamaan ryhmälle enemmän (Aalto 2000, 22). Osa osallistujista oli unohtanut tuoda esineen mukanaan, mutta he kävivät hakemassa esineen asunnoltaan. Esineinä oli muun muassa nukke, pehmolelu-koira, lintukirjoja, vispilä ja valokuvia (kuva 1). Tutustumiskierros eteni nopeasti jokaisen kertoessa jotakin itsestään, tuomastaan esineestä ja odotuksistaan koulutukselta. Suurin osa osallistujista oli vähäsanaisia ja yksi ei sanonut sanaakaan.

Kuva 1 Tutustuminen

Ryhmän toimintaa on hyvä selkeyttää sopimalla toimintatavoista. Ryhmän sisällä toivottavaa on luottamus, jolloin kenenkään mielipidettä tai asiaa ei vähätellä. Jokaiselle annetaan tilaa kertoa omista näkemyksistään aiheeseen. Ryhmän hiljaisempien jäsenten rohkaiseminen on pitkälti ohjaajan vastuulla, kuten myös puheliaampien keskeyttäminen tai keskustelun ohjaaminen takaisin aiheeseen. Luottamuksen ja tilan antamisen lisäksi on tärkeää täsmentää lupakysyä, jos ei ymmärrä. (Vänskä ym. 2011, 92–95.) Kutsukirjeessä osallistujilta pyydettiin sitoutumista jokaiseen koulutustapaamiseen. Osallistujan joutuessa jäämään pois tapaamiselta sovittiin, että siitä ilmoitetaan klubituvulle. Poisjääminen ei kuitenkaan haitannut ryhmän mukana jatkamista. Vastuu tapaamiskertojen tehtävistä ja kotitehtävistä oli jokaisella itsellään. Osallistujille painotettiin päämieskoulutuksen tarkoitusta tehtävien avulla lisätä tietoutta ja tuoda osallistujille näkyviksi tavat vaikuttaa omaan elämäänsä, joten kotitehtävät tulisi jokaiselle kerralle ottaa mukaan yhteistä keskustelua varten.

Tutustumiskierroksen jälkeen käytiin keskustelua päämieskoulutuksen tavoitteista ja aiheista. Osallistujat olivat keskustelevia ja toivat esiin ajatuksiaan ja kokemuksiaan siitä mitä tuettu päätöksenteko ja itsemääräämisoikeus tarkoittavat heidän elämässään. Tapaamiskerralla katsottiin kaksi videota, joissa kehitysvammaiset henkilöt kertoivat omasta elämästään ja missä asioissa teke-

vät päätöksiä. Ensimmäisessä Tea Tiainen (2015) kertoi itsemääräämisoikeudesta ja Me itse yhdistyksen toiminnasta. Toinen video oli Kansalaisuuden avaimet-projektin video nimeltä Asiantuntijatyöryhmä itsemäärääminen (2016). Videolla esiintyvät henkilöt kertovat mistä he haluavat erityisesti itse päättää.

Osallistujille jaettiin Savon vammaisasuntosäätiön materiaalipankista tulostettu Teen päätöksiä -lehtinen (Savon vammaisasuntosäätiö 2014f) ja se käytiin yhdessä läpi. Lehtisessä käydään kuvitetusti läpi, millaisissa asioissa omassa elämässä tehdään päätöksiä, kuten millaista työtä tekee, mitä haluaa harrastaa tai miten pukeutua. Lisäksi lehtisessä on esimerkkejä toivotusta tuesta, kuten ”anna mahdollisuus harjoitella ja oivaltaa itse”, ”kannusta”, ”anna vaihtoehtoja” ja ”kerro mitä päätöksestäni seuraa”. Lehtisen avulla osallistujat alkoivat pohtia omaa itseään, omaa elämäänsä ja omia mielenkiinnon kohteitaan ja tulevaisuuttaan.

Ensimmäisen tapaamiskerran (Savon vammaisasuntosäätiö 2014b) tehtävä oli erilaisuustehtävä, jonka tarkoituksena oli tuoda esille, millainen kukin on. Jokainen sai haluamallaan ja itselle sopivimmalla tavalla piirtäen, kirjoittaen tai kuvien avulla tuoda esille asioita itsestään ja elämästään. Osallistujat valitsivat tehtävään mielenkiinnon kohteitaan, harrastuksiaan ja luonteenpiirteitä. Ryhmä esitti toiveen musiikista askartelun taustalla. Lopuksi pohdittiin, missä asioissa osallistujat jo tekevät päätöksiä. Vahvana tuli esille omaan kotiin ja hygieniaan liittyvät asiat. Kotitehtäväksi osallistujat saivat täytettäväkseen lomakkeen, johon he merkitsivät asiat, joissa tekevät jo päätöksiä.

5.1.2 Toinen tapaamiskerta - Millaista tukea tarvitsen

Toiselle tapaamiselle saapuivat kaikki 8 osallistujaa. Uusimmalle osallistujalle kerrottiin yhteisesti sovituista asioista ja ensimmäisen kerran keskustelujen aiheista. Tapaamiskerta alkoi kuulumiskierroksella. Toisen tapaamisen (Savon vammaisasuntosäätiö 2014c) aluksi kävimme läpi ensimmäisen kerran koti-tehtävän. Kotitehtävä oli ollut mieluinen ja jokainen oli täyttänyt lomaketta ahkerasti. ”Missä asioissa teen päätöksiä” -lomakkeeseen oli kirjattu muun muassa:

”Kenen kanssa seurustelen”

”Milloin käyn kaupassa”

”Milloin käyn nukkumaan”

”Voi mennä mihi aikaa vaan nukkuu ja herätä milloin vaan haluaa”

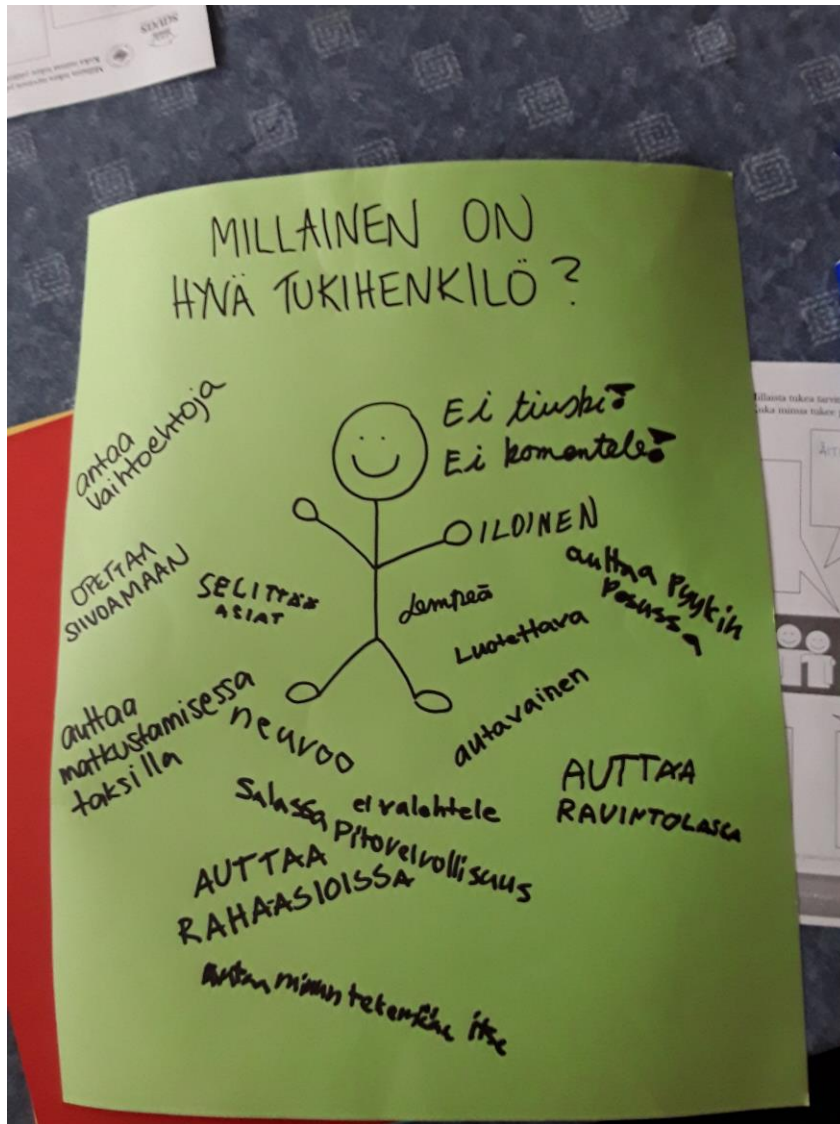
”Voi milloin vaan mennä ulko-ovesta sisään ja ulos”

”Millo syön herkkuja”

”Kauppa-asioilla mitä ruokaa haluan ostaa”

Materiaalien mukaan käytiin läpi, mitä tuki päätöksenteossa on. Tuen pitää olla henkilölle sopivaa, henkilön tulee saada tietoa selkeällä tavalla erilaisista vaihtoehtoista, ja päätöksen seurauksia tulee selvittää. Lisäksi tukeminen on apua oman kommunikaatiotavan käyttämisessä. Keskustelussa pohdittiin myös päätöksenteon harjoittelua, vastuita, velvollisuuksia ja vääriä valintoja. Keskustelussa osallistujat kertoivat myös yhteisymmärryksestä heidän ja läheistensä välillä. Vääristä valinnoista keskusteltaessa osallistujat nostivat esille paljon ruokia, jotka ovat epäterveellisiä tai lihottavat.

Tapaamiskerran aiheen mukaisesti keskustelussa pohdittiin, kuka auttaa päätöksenteko tilanteessa ja millainen on hyvä tukihenkilö. Keskusteluun haluttiin liittää liikkumista ja kirjoittamista, joten osallistujien tehtävänä oli kirjata keskustelusta nousseet hyvän tukihenkilön ominaisuudet yhteisesti kartongille (kuva 2). Osallistujien pohdinnan mukaan hyvä tukihenkilö antaa vaihtoehtoja, selittää asiat, neuvoo, auttaa tekemään itse, opettaa siivoamaan, auttaa matkustamisessa, raha-asioissa ja ravintolassa sekä on luotettava, lempeä, iloinen ja auttavainen. Hyvä tukihenkilö ei tiuski, valehtelee ja komentele, lisäksi hänellä on salassapitovelvollisuus.

Kuva 2 Millainen on hyvä tukihenkilö

Toisen tapaamiskerran tehtävä oli ”Millaista tukea tarvitsen ja kuka minua tukee”. Tehtävään oli valmis pohja, johon osallistujat vastasivat itselleen sopivalla tavalla: piirtäen, kirjoittaen tai liimaten kuvia. Osallistujat kirjasivat tehtävään tukihenkilöiksi ohjaajat, vanhemmat ja sisarukset. Tuen muodoksi osallistujat kirjoittivat muun muassa kahvin keiton, puhelimen käytön, vaateostokset ja lääkkeiden oton. Kotitehtäväksi osallistujat saivat lomakkeen, jonka avulla he miettivät seuraavalle tapaamiskerralle asioita jotka toimivat elämässä hyvin ja asioita, joihin he toivoisivat muutosta. Palaute tapaamiskerran lopuksi oli hyvää. Osallistujat olisivat toivoneet videoita katsottavaksi myös tälle tapaamiselle.

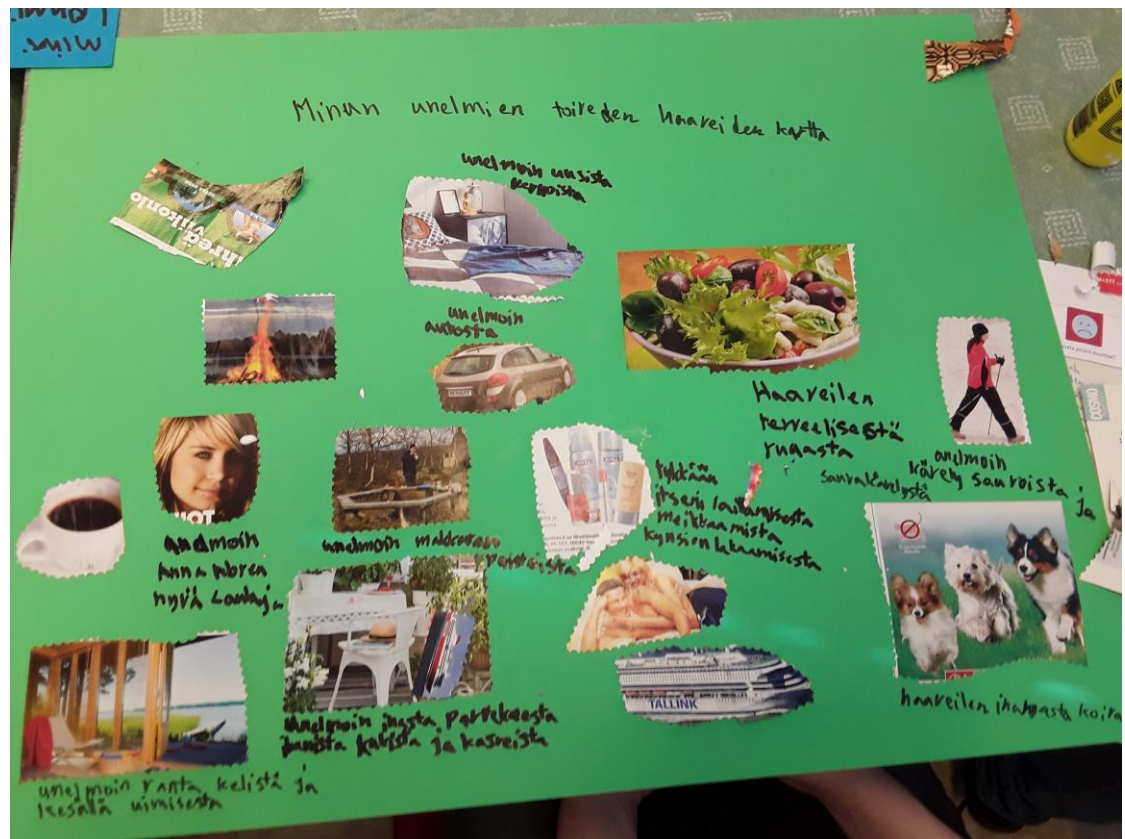
5.1.3 Kolmas tapaamiskerta - Unelmien kartat

Tapaamiskerralle tuli 7 osallistujaa. Aluksi käytiin läpi edellisen tapaamisen kotitehtävä ja siitä nousseita asioita pohdittiin yhteisessä keskustelussa. Tapaamiskerran aiheena oli unelmien kartat (Savon vammaisasuntosäätiö 2014d). Erilaisiin elämän karttoihin voi kerätä tietoa itselleen tärkeistä asioista ja omasta elämästä. Kartta-työväline voimaannuttaa kehitysvammaista henkilöä kertomaan itselle tärkeistä asioista. Alunperin työmenetelmän ovat kehittäneet Jack Pearpoint, Judith Snow ja Marsha Forest käytettäväksi koulumaailmassa erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kanssa. Karttojen teko on positiivinen tapa kerätä tietoa ja hyvä tapa oppia ja kuunnella. Kartta auttaa tarkastelemaan osallistujan elämää kokonaisuutena keskittymättä vain ongelmiin tai asioihin joissa henkilö tarvitsee muiden apua. (Vernerinet 2017.)

Unelmien kartta -työvälinettä voidaan käyttää yksilöllisessä elämänsuunnittelussa tiedon keräämiseen. Sanana kartta viittaa lähemmin työskentelytapaan, kuin lopputulokseen. Käytännössä kartta voi olla mitä tahansa, esimerkiksi piirroksia, lehdistä leikattuja kuvia, valokuvia tai kirjoitusta. Hyödyntämällä kartta -työskentelyä saadaan tietoa henkilön omista ajatuksista elämästään. (Vernerinet 2017.) Karttoja on useita erilaisia ja päämieskoulutusmateriaalissa niitä oli esiteltyinä yhdeksän. Karttojen avulla voidaan kuvata esimerkiksi vapaa-aikaa, pelkoja, toiveita tai henkilön vahvuuksia. Kartta-työskentely auttaa osallistujaa itseään ja hänen lähipiiriään pohtimaan tämänhetkistä ja tulevaa elämää. Työskentelyssä voivat olla mukana henkilön lähipiirin jäsenet, mutta kartta tuotoksena kuuluu henkilölle itselleen.

Tapaaminen alkoi kuulumiskierroksella ja edellisen kerran kotitehtävällä. Kotitehtävä oli ”Mitkä asiat elämässäni ovat hyvin ja mitä pitäisi muuttaa”. Tehtävän tarkoitus oli tuoda osallistujille näkyväksi asiat, joihin he toivoisivat muutosta, jotta niistä voisi nousta unelmien kartalle tavoitteita tai unelmia. Tapaamiskerralla katsottiin kaksi videota. Ensimmäinen oli Asun ja elän missä haluan (2016) ja toinen video oli Teen omia juttujani yhdessä muiden kanssa (2016). Molemmat videot ovat Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:n julkaisemia. Videoilla kehitysvammaiset ihmiset kertovat asumiseen ja elämiseen liittyvistä unelmistaan. Kaikki videoilla esitetyt unelmat pohjautuvat johonkin YK:n vammaissopimuksen artiklaan. Tapaamiskerran tehtävänä oli miettiä toive tai

unelma, jonka osallistuja haluaa toteuttaa. Unelmien kartta voidaan toteuttaa kirjoittamalla, leikkaamalla lehdistä kuvia tai piirtämällä.

Kuva 3 Unelmien kartta

Tapaamiskerran lopuksi jokainen sai halutessaan esitellä unelmien karttansa muulle ryhmälle ja keskustella kartoista. Esimerkki koulutustapaamisella tehdystä kartasta kuvattuna kuvassa 3. Tapaamisen lopuksi osallistujille jaettiin päämieskoulutusmateriaalin arviointilomake. Kotitehtävänä viimeiselle kerralle oli miettiä valmiiksi kysymyksiä kokemuspuhujalle ja tutustua arviointilomakkeeseen.

5.1.4 Neljäs tapaamiskerta - Vaikuttaminen ja omat oikeudet

Viimeiselle tapaamiskerralle saapui 7 osallistujaa. Neljännen tapaamiskerran aiheena oli keskustella vaikuttamisesta ja omista oikeuksista. Viimeisen tapaamiskerran päätteeksi osallistujat saivat todistukset (liite 5) osallistumisestaan. Päämieskoulutusmateriaalin (Savon Vammaisasuntosäätiö 2014e) mukaan vaikuttaminen on omista asioista puhumista, omassa elämässä toimimista ja osallistumista. Vaikuttamisen tavoitteena on vähentää elämässä toi-

mimattomia asioita, korostaa hyvin toimivia asioita ja puhua itselle merkityksellisistä asioista muille. Tapaamiskerran tärkein anti oli selkiyttää osallistujille, että itse tehtyjen päätösten kautta voi oppia vaikuttamaan myös työpaikan, tai oman asuinyhteisön asioihin.

Tapaamiskerralla mukana oli myös kokemuspuhuja. Kokemuspuhuja oli osalle osallistujista entuudestaan tuttu. Tapaamisen aikana keskusteltiin yhteisesti vaikuttamisesta ja osallisuudesta sekä Me itse ry:n toiminnasta. Keskustelussa ryhmä nosti esille asumisyksiköissään järjestettävät foorumit, joissa jokainen saa tietoa kuluvan kuukauden ajankohtaisista asioista. Osallistujat kertoivat forumien olevan tärkeitä mahdollisuuksia vaikuttaa ja olla osa yhteisöä. Kokemuspuhuja kertoi vertaisarvioijana toimimisesta. Osallistujilla oli mahdollisuus kysyä kokemuspuhujalta hänen mahdollisuuksistaan vaikuttaa ja tavoitetaan olla osallisena yhteiskunnassa. Osallistujat halusivat muun muassa tietää, saako kokemuspuhuja vaikuttaa itse työpaikkaansa, palkkaukseensa ja asumiseen tai vapaa-ajan viettoon.

Tapaamisen lopussa oli todistusten jako ja osallistujien toiveesta kahvitilaisuus. Todistustenjako oli osallistujille tärkeää ja he halusivat tulla yksi kerrallaan hakemaan todistuksen muiden aplodien saattelemana.

”Todistuksen saaminen on merkittävä juttu.”

6 TUTKIMUKSELLISEN OSION TULOKSET

6.1 Osallistuvan havainnoinnin tulokset

Ensimmäinen tapaaminen

Muistiinpanojen perusteella ensimmäisen tapaamisen alun tunnelma oli selvästi jännittynyt ja odottava. Osallistujien oli malttamattomuuden vuoksi vaikea löytää istumapaikkaa. Itsensä esittely esineen avulla oli mieleinen kaikille. Osa osallistujista kertoi esineen valinnan olleen vaikeaa, koska ohjeistuksen mukaan sai tuoda vain yhden. Vaikka esittelykierros oli lyhyt ja vähäsanainen, lisäsivät esineet keskustelua tapaamisen aikana. Osallistujat olivat innostuneita ja lähtivät hyvin mukaan keskusteluun.

Tapaamisen kesto oli alle suunnitellun kaksi tuntia. Keskusteluissa tuli ilmi osallistujien käsittävän itsemääräämisoikeuden merkitsevän lupaa päättää kaikista omista asioistaan ja luvan kysyminen ohjaajilta tai vanhemmilta ei enää ole välttämätöntä. Keskusteluissa nostettiin esimerkkeinä, milloin peseytyy tai siivoaa. Keskusteltaessa ohjaajan tai vanhemman roolista osallistujien elämässä, osallistujat kertoivat tärkeäksi saamansa tuen ja mieltävänsä hyväksi ilmoittaa läheisilleen kuulumisistaan, jotta kukaan ei huolestuisi.

Tapaamiseen varatut askartelumateriaalit olivat riittävät ja hyvät. Tehtäväpapeita varten olisi voinut tulostaa valmiiksi liimattavan otsikon ”Olen erilainen”. Valmiin otsikon puuttuessa joillakin osallistujilla kesti aikaa ymmärtää tehtävän tarkoitus ja aloittaa tehtävä. Jokaisen tehtävästä tuli persoonallinen ja tekijänsä näköisen. Tämä palaute tuli myös asumisyksiköiden ohjaajilta.

Osallistujille oli hyvin selvää, että itsemääräämisoikeuteen kuuluu vapaus päättää missä haluaa asua. Osallistujista yksi osallistui keskusteluun kertoen, että toivoo asioiden pysyvän ennallaan, eikä halua muuttaa vain koska se on mahdollista. Tämä vaikutti hämmentävän muuta ryhmää. Osa osallistujista toi ilmi vanhempien vahvan roolin heidän elämänsä päätöksissä ja niihin vaikuttamisessa. Vanhempien huolenpito katsottiin rakkaudeksi, joka tarkoittaa hyvää mutta ei suo osallistujalle toivomaansa vapautta elää aikuisen elämää. Osallistujat tuottivat keskustelua hyvin itse. Ensimmäinen tapaamiskerta oli sopivan pituinen, valitut videot tukivat tapaamisen aihetta hyvin ja herättivät keskustelua. Osallistujat olivat innoissaan kotitehtävästä.

Toinen tapaamiskerta

Toinen tapaamiskerta oli poikkeuksellisesti maanantai ja useat osallistujat olivat olleet viikonloppuna matkalla, joten ryhmässä oli havaittavissa väsymystä. Tapaamisen aiheena oli: millainen on hyvä tukihenkilö ja millainen hyvä tukihenkilö ei ole. Jokaisella osallistujalla oli kokemuksia henkilökohtaisesta avustajasta tai muusta tukihenkilöstä. Tukihenkilöiksi osallistujat luettelivat palveluohjaajat, työpaikan ohjaajat, kodin ohjaajat ja sisarukset. Tukihenkilöistä keskusteleminen oli vilkasta ja äänekkästä ja hyvästä keskustelusta siirryttiin helposti kirjalliseen osuuteen.

Tapaamisella ryhmä työskenteli lattialla kirjoittaen yhdessä tukihenkilön ominaisuuksia ylös. Toimintatapa oli osallistujien mukaan hyvä. Yhdessä lattialla oleminen tiivistä ryhmää. Myös ryhmän hiljaisemmat osallistuivat tehtävän tekoon menemällä kirjoittamaan mieleensä tulleita hyvän tukihenkilön ominaisuuksia paperille.

Yhteisesti tehdyn tehtävän jälkeen siirryttiin tapaamiskerran tehtävään. Tehtävänä oli miettiä tuen tarvetta omassa elämässään ja keneltä voi saada tukea. Tehtävä oli osallistujille helppo edeltävän keskustelun pohjalta ja papereille syntyi tekstiä nopeasti. Tällä tapaamiskerralla ei katsottu videoita, joita osallistujat olisivat odottaneet. Tehtävät olivat kirjoittamista ja osallistujat olisivat toivoneet vapaampaa askartelua valmiin lomakkeen sijaan.

Kolmas tapaamiskerta

Kotitehtävänä oli ollut ”Mitkä asiat elämässäni ovat hyvin ja mitä pitäisi muuttaa”. Omassa elämässä toimivia asioita oli huomattavasti enemmän kuin asioita, joihin osallistujat toivoivat muutosta. Toimivia asioita olivat oma koti, mieleinen työpaikka ja ystävien tapaaminen. Osa oli listannut toimiviin asioihin myös kodin askareita ja omasta hygieniasta huolehtimisen. Muutosta toivottiin ihmissuhteisiin ja asumiseen liittyen. Osa oli huomionnut myös ottavansa liian harvoin yhteyttä sukulaisiin. Usealla oli haave parisuhteesta ja perheestä. Lomakkeessa oli myös ohjaajien ja läheisten näkökulma. Mielenpito kysyminen omilta läheisiltä ja työntekijöiltä oli ollut osallistujille tärkeää ja miellettiin myös palkitsevana.

Työntekijät ja läheiset olivat listanneet toimiviin asioihin osallistujien itsenäisen selviytymisen arjen asioissa, itsenäisen liikkumisen ja osallistujien luonteenpiirteitä, kuten huolellisuuden, iloisuuden ja reippauden. Lomakkeessa oli myös huomionnut osallistujien aktiivinen harrastaminen ja avun pyytäminen tarvittaessa. Kohtaan, mitä pitäisi muuttaa, oli kirjattu ajankäytön hallinta ja asioiden liiallinen hätäily etukäteen. Lisäksi muutosta toivottiin itsensä ilmaisuun rohkeammin ja sosiaalisten tilanteiden harjoittelu sekä ryhmässä toimiminen.

Ohjaajien läheinen suhde osallistujiin paistoi lomakkeista läpi. Ohjaajat olivat kuvailleet osallistujien arkea lämminhenkisesti ja nostaneet esille asiakkaidensa voimavaroja. Osallistujien kertoman mukaan kodin ohjaajat ovat monelle tärkeitä ihmisiä ja kuuluvat lähipiiriin. Lehtisen (2011, 59–60.) mukaan kehitysvammaisten kanssa toimivat ammattilaiset toteuttavat työssään kehitysvammaisten henkilöiden aikuiskasvatusta. Aikuiskasvatus pitää sisällään tavoitteellista ja tietoista aikuisen kehitysvammaisen henkilön ohjaamista siinä ympäristössä, jossa asiakas toimii. Kokonaisvaltaisesti tavoitteet asetetaan siten, että ne voidaan saavuttaa monella eri tasolla, kuitenkin asiakkaan omat tarpeet ja toiveet huomioiden.

Tapaamiskerran aiheena oli toiveet ja unelmat, jotka halutaan saavuttaa. Osallistujat askartelivat unelmien kartan. Ensimmäisellä kerralla osallistujat esittivät toiveen musiikista askartelujen ajaksi ja tämä toteutettiin soittamalla YouTubesta osallistujien vuorollaan toivomia kappaleita. Osallistujat nauttivat askartelusta paljon ja oman unelman miettiminen sai aikaan kikatusta, huokaisuja ja innostusta. Jokaisella oli ennalta mietitty unelma, jota lähtivät paperille työstämään. Moni unelmista koski parisuhdetta, perhettä ja asumista. Osa osallistujista unelmoi arkisista asioista, kuten pääsevänsä juhannuksena katsomaan nuotiota, aloittavansa uuden harrastuksen ja tapaavansa sukulaisiaan tulevana kesänä. Osallistujilla oli haaveita myös rahasta, jotta voisi ostaa kaiken haluamansa. Unelmien ja haaveiden miettiminen oli osalle uutta. Unelmien kartan näyttäminen läheisille jännitti jo askartelun aikana ja osallistujat pohtivat, millaisen reaktion heidän haaveensa saa aikaan.

Neljäs tapaamiskerta

Osallistujista moni saapui tapaamiskerralle myöhässä. Tapaamiskerta alkoi jännittyneissä tunnelmissa, joka johtui kokemuspuhujan läsnäolosta ja todistusten odottamisesta. Osallistujat esittelivät innokkaasti viime kerralta mukaan saatua päämieskoulutuksen arviointilomaketta ja suurin osa oli täyttänyt sitä jo valmiiksi. Tapaamisella keskusteltiin omaan elämään vaikuttamisesta ja osallisuudesta. Osallistujien keskustelusta nousi esiin vaikuttaminen oman yhteisön asioihin niihin tarkoitetuissa forumeissa. Yksi osallistujista mainitsi äänestävänsä vaaleissa aina, kun oli mahdollisuus ja näin vaikuttavansa myös yhteiskunnan asioihin. Kokemuspuhuja vastaili osallistujien kysymyksiin, jotka olivat

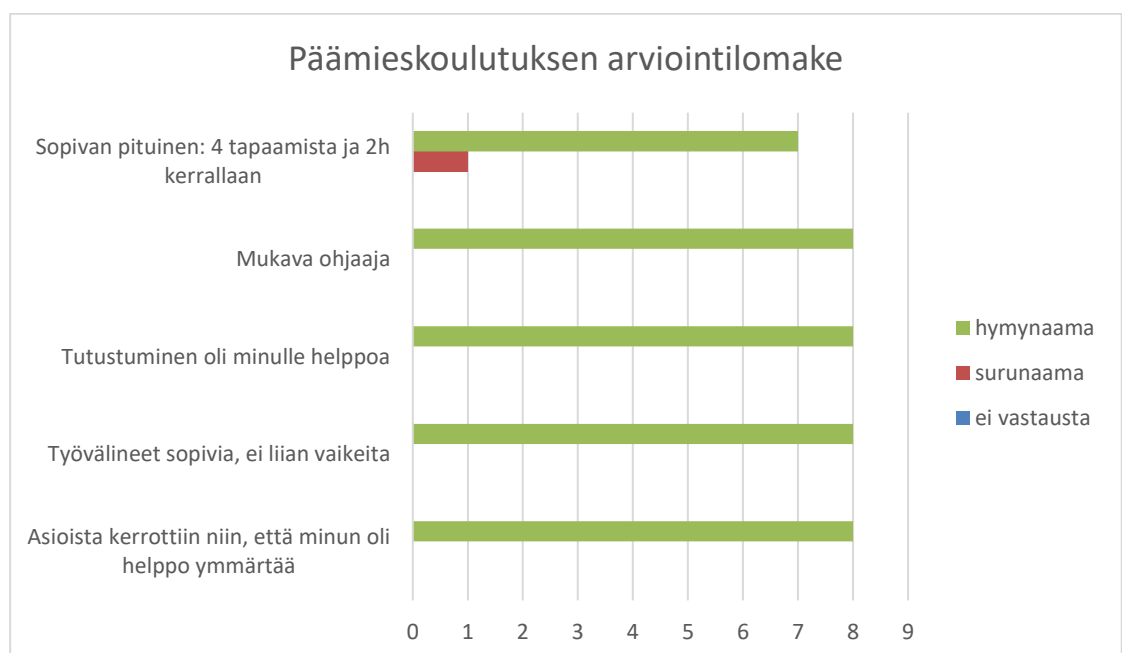
yllättävän henkilökohtaisia. Keskustelu alkoi kyselemällä kokemuspuhujan siivillisäädystä, kotieläimistä ja kodista.

Vaikka osa oli täyttänyt arviointilomakkeen jo ennen tapaamista, käytiin lomake yhteisesti kohta kohdalta läpi. Kokonaisuutena päämieskoulutus sai osallistujilta hyvää palautetta ja kohtien läpikäyminen yhdessä selkeytti arviointia. Merkittävin asia osallistujille vaikutti olevan todistus osallistumisestaan päämieskoulutukseen.

6.2 Päämieskoulutuksen arviointilomakkeen tulokset

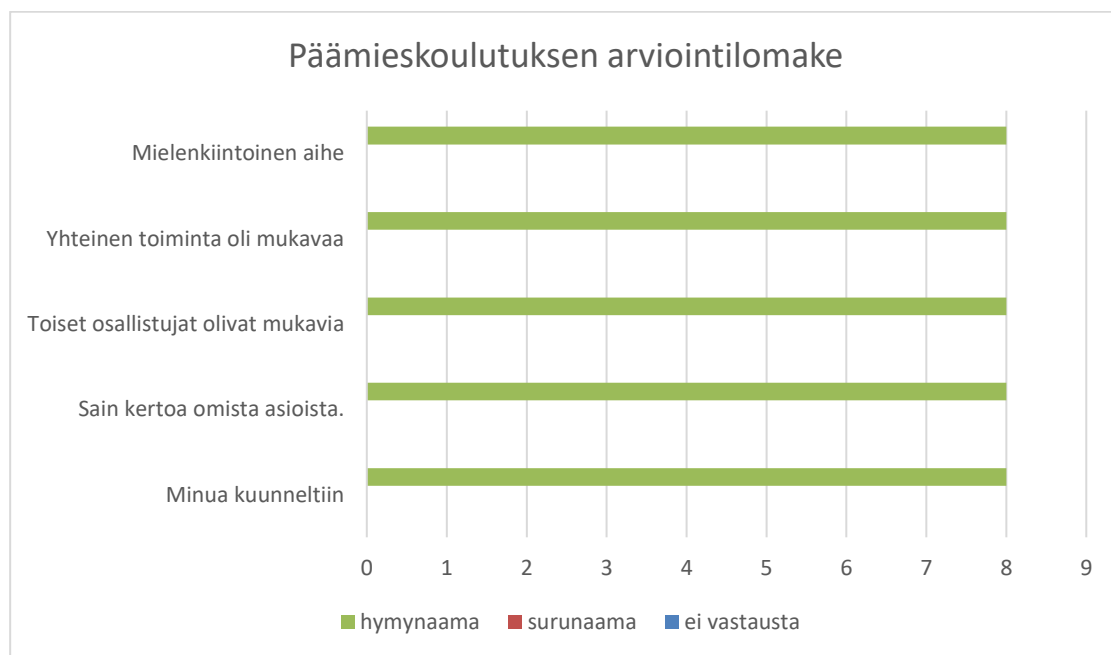
Päämieskoulutusmateriaali sisältää arviointilomakkeen, jonka osallistujista osa oli täyttänyt kolmannen ja viimeisen tapaamiskerran välillä itsenäisesti ja osa viimeisellä tapaamiskerralla. Päämieskoulutusta arvioitiin lomakkeessa valitsemalla joko surullinen, tai iloinen naama kuvaamaan vastaajan mielipidettä. Lisäksi lomakkeeseen oli mahdollista kirjoittaa vapaata palautetta.

Kuvassa 4 on kuvattuna kaikkien vastaajien olleen tyytyväisiä ohjaajaan, tutustumiseen, työväliseisiin ja asioista kertomiseen. Yksi oli valinnut väittämään ”Sopivan pituinen, 4 tapaamista ja 2h kerrallaan” surunaaman ja kirjoittanut siihen tarkennukseksi ”Pitempi koulutus”.

Kuva 4 Päämieskoulutuksen arviointilomake

Kuvaan 5 on koottu arviointilomakkeen osan 2 tulokset. Osallistujat vastasivat yksimielisesti koulutustapaamisten aiheen olleen mielenkiintoinen, yhteisen toiminnan olleen mukavaa, toisten osallistujien olleen mukavia, saaneensa kertoa omista asioista ja tulleet kuulluksi. Vapaaseen palautetilaan osallistujat olivat kirjoittaneet ”Kiva olla kaikkien kanssa yhdessä”, ”hyvä ohjaaja” ja ”kivointa ryhmässä oleminen ja yhdessä tekeminen”.

Kuva 5 Päämieskoulutuksen arviointilomake osa 2

6.3 Haastattelujen tulokset

Haastattelut toteutettiin ennen päämieskoulutusta ja sen jälkeen. Ennakkohaastattelujen tarkoitus oli tavata ja tutustua osallistujiin ennen koulutustapaamisia sekä selvittää heidän tarvitsemansa tuen määrä koulutustapaamisia ajatellen. Loppuhaastatteluilla oli tarkoitus selvittää osallistujien kokemukset päämieskoulutuksesta ja koulutuksen merkitys heille. Lisäksi heillä oli vielä mahdollisuus antaa palautetta ja esittää mieltä askarruttavia kysymyksiä. Haastattelut nauhoitettiin.

6.3.1 Ennakkohaastattelut

Ennakkohaastattelut toteutettiin osallistujien toiveista heidän kodeissaan. Tee-mahaastatteluihin oli valmiiksi mietitty haastattelun aiheet. Aiheet olivat:

- Mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa?
- Mitä tuettu päätöksenteko on?
- Missä asioissa tarvitset tukea?
- Keneltä pyydät ja saat tarvitsemaasi tukea?
- Mitä odotuksia osallistujalla on päämieskoulutukselta.

Haastatteluja tehdessä havaittiin, että pelkkä pöydän ääressä käyty keskustelu ei yksistään tuottanut odotettuja vastauksia, vaan osallistujat tuottivat paljon enemmän puhetta kertoessaan asumisestaan ja esineistään. Kysyttäessä vastaus saattoi olla hyvin vähäinen, mutta osallistujan esitellessä kotiaan, tuli keskustelussa ilmi hänen ajatuksiaan ja tietämystään.

Haastatteluissa kysyttäessä, mitä itsemääräämisoikeus tarkoittaa, osallistujat vastasivat poikkeuksetta vapautta päättää itse omista asioista. Omiksi asioiksi osallistujat luettelivat, kenelle avaavat kotinsa oven, milloin värjäävät hiuksia, mitä haluavat kotona syödä ja kenen kanssa haluavat viettää vapaa-aikaa. Lisäksi osallistujat mielsivät, ettei vanhempien rooli heidän elämässään ole enää päätöksentekijänä, vaan he saavat itse päättää asioistaan vanhempiensa tukemana.

”Mietin pitääkö aina kysyä, jos haluan jonnekin lähteä.”

Osallistujat kertoivat heillä olleen usean vuoden ajan kodeissaan ohjaajien kanssa yhdessä sovitut viikoittaiset siivous- ja kauppapäivät, joista osan kohdalla on nyt heidän toiveidensa mukaisesti luovuttu. Osallistujat korostivat ohjaajien roolia tärkeänä arjen suunnittelussa, mutta toivat ilmi, että kodin ohjaajat eivät päättä heidän kotinsa siivouksesta tai nukkumaan menoajoista.

Tuetusta päätöksenteosta osallistujat toivat esiin henkilökohtaisen avustajan auttavan vaikeilta tuntuissa päätöksissä. Osa haastateltavista mainitsi päätöksissä saavansa apua myös edunvalvojaltaan, kun kyse oli suuremmista hankinnoista. Keskusteltaessa tuesta ja tuen antajasta osallistujista muutama totesi pärjäävänsä ilman tukea ja tulevansa toimeen itsenäisesti. Keskustelun edetessä yksityiskohtaisemmaksi osallistujat nostivat tärkeiksi asioiksi vanhemmilta ja kodin ohjaajilta saadun tuen arjen hallinnassa. Tukea osallistujat

kertoivat tarvitsevansa vaateostoksissa, juhlapukeutumisessa, puhelimen sekä pyykinpesukoneen käytössä ja taksin tilaamisessa. Osa osallistujista toteusi haastatteluissa, ettei tarvitse asumisyksiköiden ohjaajien tukea asumiseensa lainkaan, kuitenkin osallistujan kotona vietetyn ajan aikana tuli ilmi useita asioita, joissa ohjaajat tukivat osallistujaa. Näitä asioita olivat iltatoimissa avustaminen, sopivan kaupparahan varaaminen, sosiaalisten suhteiden ylläpito, kesäretkien suunnittelu sekä oman kodin siisteydessä ohjaaminen.

Päämieskoulutukselta odotettiin lisää tietoa oman elämän valinnoista ja tavoista toteuttaa unelmia. Haastateltavista 4 odotti innolla yhteistä toimintaa ja ystävien tapaamista. Yksi osallistuja olisi toivonut päämieskoulutuksessa myös leivottavan.

6.3.2 Loppuhaastattelut

Kaikki osallistujat haastateltiin uudelleen päämieskoulutuksen jälkeen. Haastattelujen teemat olivat:

- Millainen kokemus päämieskoulutus oli?
- Millaisia tapaamiskerrat olivat?
- Mitä mieltä osallistuja oli tehtävistä ja ryhmästä?
- Mikä päämieskoulutuksen merkitys oli osallistujalle?

Millainen kokemus päämieskoulutus oli?

Kaikki osallistujat kertoivat päämieskoulutuksen olleen mukava ja mielenkiintoinen kokemus. Etenkin tapaamisilla katsotut videot saivat kiitosta. Tehtävät olivat osallistujille merkityksellisiä ja tehneet heille itselleen näkyväksi oman elämän tämän hetken tilanteen ja odotukset tulevaisuudelle. Lisäksi askartelu oli mielletty mukavaksi. Tehtävien esitleminen läheisille oli ollut tärkeää. Toisella tapaamiskerralla aiheena ollut hyvä tukihenkilö oli jäänyt monelle mieleen. Osa kertoi haastatteluissa saaneensa joskus omasta mielestään huonoa tukea, joka oli vaikuttanut haluun pyytää tukea keneltäkään. Kokemuspuhuja sai haastatteluissa hyvää palautetta, osa kuitenkin piti uuden ihmisen läsnäoloa jännittävänä. Haastateltavista yksi mainitsi muiden jännittyneisyyden häirinneen häntä.

Parasta päämieskoulutuksessa oli ollut ajan vietto hyvässä ryhmässä ja ajan-kohtaisista asioista keskustellen. Osa kertoi kokeneensa ryhmän erityiseksi ja tärkeäksi omaksi jutukseksi, johon ei kaikilla ollut pääsyä.

Millaisia tapaamiskerrat olivat?

Loppuhaastatteluissa kolme mieltä päämieskoulutuksen liian lyhyeksi kokonaisuudeksi ja olisi toivonut koulutuksen jatkuvan kahden tapaamiskerran verran. Yksi osallistuja toi ilmi itselleen tärkeäksi yhdessä tekemisen ja ryhmän keskustelujen olleen hyviä. Yksi osallistujista innostui koulutuksen myötä Me itse ry:n toiminnasta ja kertoi etsivänsä siitä lisää tietoa. Koulutustapaamisilla katsottujen videoiden alkuperä kiinnosti ja osa kertoikin katsoneensa niitä uudelleen itsenäisesti. Tutustumiskerralle tuodut esineet olivat olleet mieluinen asia. Tapaamiskertojen tehtävien ja uusien kotitehtävien odottaminen oli ollut jännittävää. Osallistajat suosittelisivat päämieskoulutusta kavereilleen.

Mitä mieltä osallistuja oli tehtävistä ja ryhmästä?

Tehtävät ja niihin liittyvä askartelu oli ollut tapaamiskerroilla mukavaa ja helppoa. Tehtävät olivat osalle tuttuja oman elämän suunnittelun työvälineitä. Yksi osallistujista piti tehtäviä vaikeina. Kotitehtäviin keskittyminen oli ollut hankalaa ja hän olisi toivonut niihin apua, sitä kuitenkin pyytämättä.

”Uusien ihmisten kanssa olisi ollut liian jännittävää.”

Ryhmässä toimiminen oli kaikille mieluisaa ja toivottua. Osallistajat korostivat ryhmän tärkeyttä ja yhdessä tekemisen olevan mukavaa. Yksi osallistuja olisi toivonut ryhmässä olevan enemmän miehiä. Haastatteluissa tuli ilmi ryhmässä olleen hyvä yhteishenki ja osallistujilla oli kokemus kuulluksi tulemisesta. Yksi osallistuja piti tärkeänä, ettei ollut pakko puhua, vaan nautti mahdollisuudesta myös seurata keskustelua. Osallistajat olivat tuttuja toisilleen ja sitä pidettiin tärkeänä. Ryhmässä käydyt keskustelut olivat luoneet hyvää yhteishenkeä ja ryhmässä oleminen oli ollut rentoa. Osallistajat kertoivat haastatteluissa esitelleen tapaamisissa tehtyjä tehtäviä läheisilleen ja kodin ohjaajille. Kodin ohjaa-

jilta saatu positiivinen palaute oli ollut tärkeää. Haastatteluissa tuli ilmi osallistujien arvostus vanhempien mielipidettä kohtaan ja tehtävien näyttäminen heille oli jännittänyt.

Tapaamiskertojen teemat oli mielletty mukavina koska käsittelivät omaa elämää. Muiden osallistujien kanssa oli ollut kiva olla tekemisissä ja klubitupa sai kiitosta tapaamispaikkana. Sijainti koettiin hyväksi ja paikan tuttuus eduksi.

Mikä päämieskoulutuksen merkitys oli osallistujalle?

Osallistujat toivat esille hyötynsä koulutuksesta ja toivoivat koulutuksia järjestettävän useammin, jotta heidän ystävänsä voisivat osallistua. Haastatteluissa oli nähtävillä osallistujien tapaamiskerroilla tehdyt tehtävät. Osallistujista neljä oli kiinnittänyt unelmien kartan kotinsa seinälle omaksi ilokseen ja heidän luonaan vierailevien läheisten nähtäväksi.

”Äiti sanoi, että haaveilen isoista asioista.”

Haastatteluiden tuloksena voidaan todeta osallistujien jääneen miettimään omaa itsenäistä elämää ja päätöksentekoa, mutta myös päätöksistä seuraavia velvollisuuksia ja seurauksia.

”Itsemääräämisoikeus ei tarkoita, että aivan joka asiasta tulisi nyt selvittää itsenäisesti.”

Osallistujat kertoivat saaneensa uutta tietoa itsemääräämisoikeudesta, mutta koulutuksen myös vahvistaneen jo aiempaa tietoutta. Vertaistuki ja muilta oppiminen oli ollut mielenkiintoista ja osallistujat kertoivat muiden ryhmän jäsenten tehtäviä katsellessa oivaltaneensa, että jokainen pitää eri asioista ja voi elää omaa elämää omalla tavallaan.

”On kiva päättää asioista, suurimmaksi osaksi.”

Ryhmässä toimiminen on tärkeää yksilöllisen elämän ohella ja päämieskoulutus miellettiin yhdeksi väyläksi olla yhdessä ja pohtia omaa elämää.

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tarkoituksena oli suunnitella ja toteuttaa päämieskoulutus materiaalien mukaisesti sekä selvittää osallistujien kokemuksia ja päämieskoulutukseen osallistumisen merkitystä heille. Savon Vammaisasuntosäätiö mahdollisti opinnäytetyön ja päämieskoulutuksen osallistujille, mutta myös opinnäytetyön tekijälle hienon oppimiskokemuksen. Savas tarjosi tilat, materiaalit, tulosteet ja kustansi kokempuhujan matkat, eväät ja osallistujien toiveesta päämieskoulutuksen loppukahvit.

7.1 Toiminnallisen osuuden arviointi

Päämieskoulutus oli positiivinen kokemus kaikille osapuolille. Kortemäen mukaan tehdäkseen onnistuneita päätöksiä, tulee kehitysvammaisen henkilön saada ohjausta, tietoja ja neuvoja. Päätöksenteon ongelmana saattaa olla kehitysvammaisen henkilön riittämätön tieto päätösten tai tekojen vaikutuksista henkilön elämään. (Kortemäki 2012, 32.)

Päämieskoulutuksen tavoitteena oli lisätä kehitysvammaisten osallistujien tietoutta itsemääräämisoikeudestaan, tuetusta päätöksenteosta ja mahdollisuuksista osallistua ja vaikuttaa omaan elämäänsä. Tulosten perusteella voidaan todeta koulutuksen vahvistaneen osallistujien tietoja sekä luoneen heille uusia näkökulmia oman elämän päätöksiin ja elämän suunnitteluun.

Vastuu ryhmästä on ohjaajalla. Ryhmän jäsenten ollessa passiivisessa kuuntelijan roolissa jää "me-henki" syntymättä ja on raskaampi vedettävä ohjaajalle. Mikään ryhmä ei syntyessään ole aktiivinen tai passiivinen, vaan ryhmä kehittyy omanlaisekseen toimintatapojen mukaan. Ryhmässä, jossa tarkoituksena on tiedon jakaminen tehokkuus kasvaa osallistujien määrän mukaan. Ryhmän suurin hyöty tulee osallistujille kokemuksesta ja osaamisesta jota he jakavat ryhmässä toisilleen. Parhaimmillaan tapahtuu oppimista erilaisista tavoista ajatella ja toimia. (Vänskä ym. 2011, 88, 92.)

Havainnollistaminen

Tapaamiskertojen aiheita esitellessä korostui havainnollistamisen tärkeys. Pyrkimällä lisäämään ymmärrettävyyttä ja kiinnostavuutta ei varsinaisesti lisätty tietoutta, vaan saatiin osallistujat kiinnostumaan keskustelusta ja varmistettiin osallistujien ymmärtäminen.

Tapaamiskerroilla esitetyt videot olivat osallistujille mieleisiä ja niitä olisi toivottu lisää. Loppuhaastatteluissa kävi ilmi osan etsineen videot uudelleen YouTubesta ja katsoneen niitä itsenäisesti. Voidaan todeta päämieskoulutuksen edistäneen myös osallistujien itsenäistä tiedonhankintaa itsemääräämiskeudesta ja tuetusta päätöksenteosta.

Ryhmän toiminta

Opinnäytetyön tekijän yhtenä henkilökohtaisena tavoitteena oli luoda ammatillinen ja asiakasta osallistava vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde osallistujien kanssa, kehittää luovuutta tapaamisten järjestämisessä, sekä toimia innostajana ja hyvänä ryhmänohjaajana. Turvallinen ilmapiiri on tavoite kaikessa toiminnallisessa työskentelyssä ja sen ylläpitäminen on ohjaajan tehtävä (Airaksinen ym. 2015, 21). Päämieskoulutuksen järjestäminen onnistui asetettujen tavoitteiden osalta hyvin. Opinnäytetyön onnistuminen olisi vaarantunut osallistujien puuttuessa tai jos ryhmässä olisi esiintynyt ristiriitilanteita osallistujien kesken. Ryhmä toimi hyvin ja tulosten mukaan osallistujat olivat mieltäneet ryhmän ja ohjaajan mukaviksi. Hyvin toimiva ryhmä toi kaikille onnistumisen kokemuksia. Tapaamisissa naurettiin, vakavoiduttiin, hiljennettiin mieltämään ja keskustelua ylläpidettiin tasapuolisesti. Osallistujat olivat innostuneita osallistumaan ja jakoivat vilpittömästi omia kokemuksiaan ja ajatuksiaan jokaisella tapaamisella.

Ryhmässä ei kehittynyt varsinaisia rooleja osallistujien kesken. Kukaan ei pyrkinyt johtamaan keskustelua tai toimimaan ”apulaisohjaajana” ja ohjaamaan muita. Jokainen osallistuja teki tapaamiskerran tehtävät yksilönä ja omaa elämänsä ajatellen, lukuun ottamatta toisen tapaamiskerran hyvä tukihenkilötehtävää. Hyvä tukihenkilö-tehtävä eteni ryhmän aloitteesta vuorotteluperiaatteella ja jokainen tuli kuulluksi ja ottaneeksi osaa tehtävään.

Suunnitteluvaiheessa pohdittiin ryhmän kokoa. Opinnäytetyössä pidettiin tärkeänä jokaisen osallistujan mahdollisuutta saada tapaamisten vetäjältä tarvitsemansa tuki tehtävien tekoon. Jotta päämieskoulutuksen toteuttaminen ja tapaamisten arviointi olisi mahdollisimman onnistunutta, oli oleellista myös päämieskoulutuksen vetäjän mahdollisuus havainnoida tapaamisia. Ryhmäkoko oli hyvä osallistujien pystyessä itsenäiseen toimintaan ja keskustelemaan puheella.

7.2 Tulosten arviointi ja johtopäätökset

Sekä tapaamisissa että haastatteluissa, tuli esiin joidenkin osallistujien kokemukset läheisistään lopullisen päätöksen tekijöinä. Osallistujat kuvasivat tekevänsä esimerkiksi asumisensa suhteen kompromisseja vanhempiensa kanssa, vaikka asumismuodon valinta pohjautui osallistujan omaan toiveeseen. Osallistujat kuitenkin tiedostivat vanhempien roolin päätöksien tukijana ja mahdollistajina.

Kuka tahansa voi tehdä elämässään vääriä valintoja. Kinnunen (2016, 80) tähdentää tätä myös vammaisten henkilöiden kohdalla. Jokaisella henkilöllä on oikeus tehdä myös huonoja päätöksiä, virheitä ja hänellä tulee olla mahdollisuus oppia niistä. Kaukola (2000) viittaa Saloviidan (1996) tulkintaan täydellisestä itsenäisyydestä todeten, että se on epärealistinen ja mahdoton tavoite kenelle tahansa. Jokainen on riippuvainen muista ihmisistä ja tarvitsee muiden ihmisten apua. Tasapaino ihmisten välisen riippuvuuden löytymiseksi on saavutettavissa, kun jokainen yksilö käyttää kykyjään, taitojaan ja lähipiiriltään saamaansa tukea tavalla, joka tunnustaa kaikkien osallistujien arvokkuuden. (Kaukola 2000, 41.) Kortemäki nostaa esille kehitysvammaisten kohtaaman suojelun vääriä ratkaisuilta ja epäonnistuneilta valinnoilta. Hyvä tuki päätöksissä antaa oikeuden myös oppia epäonnistumisten kautta, kuitenkin huomioiden, etteivät epäonnistuneet päätökset vaaranna henkilöä itseään, tai muita. (Kortemäki 2012, 32.)

Eriksson (2008) toteaa vaikeavammaisten henkilöiden olevan kyvyttömämpiä itsemääräämisoikeuteen, verrattaessa henkilöihin, jotka kykenevät huolehti-

maan asioistaan itsenäisemmin. Vaikeavammaisten riippuvuus muista ihmisistä ja palveluista vaikuttaa heidän elämässään laaja-alaisesti. Vaikeasti vammaisilla on yleensä edunvalvoja, joka tekee päätökset esimerkiksi henkilön tarpeille ominaisesta asumisesta. Monesti edunvalvojana toimii kehitysvammaisen henkilön vanhempi. (Kortemäki 2012, 35.)

Havainnointimateriaalista, arviointilomakkeista sekä haastatteluista käy ilmi osallistujien kokeneen tärkeäksi yhteisöllisyyden, joka tapaamisissa oli. Viimeisen tapaamiskerran keskusteluissa 4 osallistujaa kertoi toivovansa enemmän yhteisöllisyyttä asumiseen sekä yhteisiä retkiä ja illanviettoja.

Teoreettisessa viitekehyksessä avattu osallisuus on opinnäytetyön tuloksissa vahvasti läsnä. Korostuuhan osallisuudessa oikeus saada tietoa itseä koskevista asioista sekä mahdollisuudesta oman mielipiteen ilmaisuun. Tätä kautta kynnys omiin asioihin vaikuttamiseen pienenee. Osallisuus on yksilön tunne, eikä ulkoapäin tuotettua. Toiminnassa tunne osallisuudesta johtaa myös tunteeseen voimaantumisen ja valtaistumisesta. Osallisuuden kautta henkilöistä tulee tasavertaisia toimijoita, palveluiden käyttäjiä, sekä oman elämänsä asiantuntijoita. (Talentia 2017, 16.)

Loppuhaastattelujen yhteydessä saadun palautteen perusteella voidaan todeta päämieskoulutuksen vastanneen osallistujien odotuksia. Päämieskoulutuksen suunnitteluvaiheessa pohdittiin luovien ja toiminnallisten menetelmien käyttöä tapaamisten toteutuksessa, mutta osallistujat tavattua päädyttiin pysymään materiaalien mukaisessa toteutuksessa. Tapaamisten jälkeen voidaan todeta osallistujien olleen luovia koulutusmateriaaliin kuuluvissa askarteluissa ja tapaamisten luonne ei olisi istunut toiminnallisempiin menetelmiin. Päätösten teon harjoittelu jatkuu osallistujien arkielämässä avustajien ja ohjaajien kanssa.

7.3 Tulosten hyödyntäminen ja jatkotutkimusaiheet

Päämieskoulutusten jatkuminen vuosittain, vahvistaisi siihen osallistuvien kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta, tietoisuutta itsemääräämisoikeudesta ja tukisi yksilöiden mahdollisuuksia löytää tapoja vaikuttaa. Opinnäyte-

työn tuloksia ja raporttia koulutustapaamisten järjestämisestä voidaan hyödyntää seuraavissa päämieskoulutuksissa. Päämieskoulutus järjestettiin henkilöille, jotka pystyvät monissa asioissa toimimaan itsenäisesti. Jos osallistujaryhmä olisi ollut toimintakyvyltään ja ominaisuuksiltaan erilainen, olisi päämieskoulutuskokonaisuuden suunnittelu muuttunut huomattavasti. Tulevaisuudessa onkin toivottavaa, että koulutusta järjestetään vaikeammin vammaisille ja autismin kirjon henkilöille, jolloin kuvallisen kommunikaation, tukihenkilön ja erilaisten apuvälineiden käyttö ja merkitys korostuvat.

Koulutuksen työvälineet sisältävät paljon askartelua ja keskustelua, joka pitäisi pyrkiä huomioimaan ryhmän jäsenten ollessa vaikeammin kehitysvammaisia. Tapaamisten suunnittelun ja toteutuksen tulisi olla hyvin erilainen, esimerkiksi ryhmän kokoa miettiessä. Henkilökohtaisten avustajien osallistuminen tapaamisiin olisi ollut suotavaa, mutta osallistujat halusivat käyttää avustajien työtunnit virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan, eivätkä mieltäneet tarvitsevansa henkilökohtaisia avustajia mukaansa.

Avustajien mukana olo olisi palvellut myös avustajan ja päämiehen välistä suhdetta antaen avustajalle mahdollisesti uutta tietoa tuetusta päätöksenteosta ja avustettavan näkemyksistä millainen on hyvä tukihenkilö. Koulutustapaamiset olisivat päämiehille ja avustajille hyvä foorumi myös tutustua paremmin ja syvällisemmin. Kuusamon (2017) mukaan parhaimmillaan tuettu päätöksentekoko on yhteistyötä asiakkaan ja ohjaajan välillä, jolla lisätään kehitysvammaisen ihmisen kykyä ottaa vastuuta omasta elämästään ja tehdä sitä koskevia päätöksiä.

7.4 Opinnäytetyöprosessin arviointi

Tässä luvussa arvioidaan opinnäytetyöprosessin hallintaa ja onnistumista havainnoinnin, koulutustapaamisten vetäjänä toimimisen ja haastattelujen osalta. Opinnäytetyöprosessin hallinta oli sujuvaa, vastoinkäymiset tai hankalat tilanteet olivat vähäisiä. Aikataulussa pysyttiin ja yhteydenpito työelämään oli mutkatonta. Suunnitteluvaiheen haastavimpia vaiheita oli ilmoittautumisen järjestäminen osallistujien näkökulmasta mahdollisimman helposti, tasa-arvoisesti ja asiakasryhmän erityispiirteet huomioiden. Ilmoittautumiset olisi voinut hoitaa

puhelimitse, mutta opinnäytetyön tekijän puhelinnumeroa ei haluttu jakaa osallistujille. Lisäksi kustannukset haluttiin pitää mahdollisimman vähäisinä, eikä tämän vuoksi hankittu esimerkiksi prepaid -liittymää. Lopulta päädyttiin vastaanottamaan ilmoittautumiset sähköpostitse.

Kaikilla asumisyksiköiden asiakkailla ei ole käytössä omaa sähköpostiosoitetta, joten ilmoittautuminen vaati heidän osaltaan työntekijän tai muun tukihenkilön apua. Ilmoittautuminen sähköpostilla takasi ilmoittautumisjärjestyksen pysymisen selkeänä. Päämieskoulutusta suunniteltaessa varauduttiin siihen, että kaikki asumisyksiköiden asiakkaat haluaisivat ilmoittautua, jolloin päämieskoulutukseen olisi päässyt mukaan joka neljäs ilmoittautunut. Jos ilmoittautujia olisi ollut juuri 8, ei järjestyksellä olisi ollut väliä. Kun päämieskoulutukseen ilmoittautui 11 henkilöä, osallistujat arvottiin.

Havainnointi

Osallistuvassa havainnoinnissa osallistuminen ryhmän toimintaan on eettisesti kyseenalaisempi, kuin pelkässä havainnoinnissa (Grönfors 2011, 51). Päämieskoulutustapaamisten vetäjän tuli miettiä, tekeekö kaikki tehtävien sisältämät askartelut osallistujien kanssa, vai ei. Esimerkkinä toimiminen voi olla hyvä tehtävänannon ymmärtämisen kannalta, mutta se voi osallistujista riippuen vaikuttaa heidän tuotoksiinsa.

Havainnot koulutustapaamisten aikana oli haasteellista kirjoittaa. Tapaamisia varten oli valmistettu havainnointirunko, johon oli nopea merkitä muutama olennainen seikka. Havainnointirunkoon oli tehty jokaiselle osallistujalle oma taulukko, johon merkittiin osallistujan läsnäolo, oliko osallistujalla edellisen kerran kotitehtävä mukana, oliko osallistuja tehnyt tehtävän, osallistuiko osallistuja keskusteluun ja osallistujan yleinen mieliala. Tapaamiskerran yleistä tunnelmaa ja sujuvuutta havainnoitiin omassa taulukossaan, jossa olivat ryhmän yleinen tunnelma ja keskustelujen aiheessa pysyminen. Vetäjän oman kokemuksen nauhoittaminen heti tapaamisten jälkeen oli tärkein havainnointimateriaalin lähde. Jokaisella tapaamiskerralla kuitenkin kysyttiin tunnelmia ja ajatuksia yhteisesti.

Päämieskoulutuksen vetäjänä toimiminen

Työskentely kehitysvammaisten kanssa vaatii rohkeutta kohdata erilaisia ihmisiä ja valmiutta riisuutua omista ennakkokäsityksistään. Kehitysvammaiset henkilöt kohtaavat usein tarpeetonta sääliä, mutta olemalla oma vilpitön itsensä he saavat ihmiset muuttamaan käsityksiään. Oma työkokemus kehitysvamma-alalla oli eduksi ja näkyi myös työelämän luottamuksena tapaamisten järjestämisessä itsenäisesti. Tapaamisten vetäminen vaati ohjaajalta valmiutta muuttuviin tilanteisiin ja hyvän keskustelun alkaessa sille tuli antaa aikaa ja tilaa.

Opinnäytetyön tekijältä vaadittava ammattitaito koulutuskokonaisuuden järjestämisessä ja kehitysvammaisten ohjauksessa oli ennakointi, tapaamisten hyvä suunnittelu ja ryhmän vetäminen avoimin mielin, ollen kuitenkin koko ajan tilanteen tasalla. Välitön vuorovaikutus osallistujien kanssa antaa paljon myös ryhmän vetäjälle ja on oppimiskokemus myös hänelle. Oman työkokemuksen perusteella voidaan todeta, että ominaisuuksina rauhallisuus, lämminhenkisyys ja jämähkyys ovat tärkeitä kehitysvammaisten ohjaajalle. Ryhmän vetäjän tuli pitää huoli selkokieliisyydestä ja pyrkiä varmistamaan kaikille osallistujille mahdollisuus osallistua keskusteluun ja kysyä askarruttavia asioita.

Sekä tapaamisissa että haastatteluissa osallistujien kuunteleminen oli ensiarvoisen tärkeää. Koulutustapaamisissa hakeuduttiin tarkoituksellisesti isossa tilassa lähekkäin, jotta aktiivinen kuuntelu ja osallistujien kokemus kuulluksi tulemisesta toteutuisi. Ryhmän asettuessa pieneen osaan tilasta, myös hiljaisemmat osallistuivat keskusteluun rohkeammin.

Haastattelut

Opinnäytetyön toiminnallinen osuus ei olisi onnistunut ilman ennakkohaastatteluja. Tapaamisten suunnitteleminen ilman käsitystä osallistujista, ei olisi palvellut koulutuskokonaisuutta tai tukenut osallistujien osallistumista tehtäviin ja keskusteluihin. Haastattelut veivät odotettua enemmän aikaa, sillä heti ensimmäisen haastattelun aikana havaittiin osallistujien tuottavan enemmän puhetta haastattelun tapahtuessa toiminnan ohella. Jokaisen osallistujan kanssa sekä

alku, että loppuhaastattelut alkoivat pöydän ääressä istuen ja haastattelut nauhoitettiin.

Pöydän ääressä keskusteluissa tuli esiin vain pilkahdus osallistujien ajatuksista tai kokemuksista. Kun haastatteluissa siirryttiin pois pöydän äärestä ja haastateltava sai keskustelun lomassa esitellä kotiaan ja itselleen tärkeitä asioita, myös haastattelu eteni paremmin. Haastattelujen aihepiiri, osallistujien oma elämä, oli jokaiselle mielekäs aihe puhua ja jokainen halusi kertoa itseltään ja elämästään paljon. Haastattelut oli parempi suorittaa yksitellen, jotta jokaisen ääni kuului. Ryhmähaastattelussa hiljaisempien mielipiteet olisivat voineet jäädä kuulematta.

7.5 Eettisyyden ja luotettavuuden arviointi

Koko opinnäytetyöprosessin ajan pidettiin tärkeänä päämieskoulutuksen järjestämisen osalta tehtyjen ratkaisujen eettisyyttä. Opinnäytetyön kohderyhmän ollessa kehitysvammaiset henkilöt, tulee eettiseen arviointiin sen mukainen näkökulma. Opinnäytetyössä eettisyyttä on pohdittu Talentian sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden, sekä Savon Vammaisasuntosäätiön arvojen pohjalta. Savon Vammaisasuntosäätiön arvoja ovat ihminen edellä, uudistuminen ja avoimuus (Savon Vammaisasuntosäätiön vuosikirja 2017, 2).

Talentian sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden mukaan sosionomin tulee työssään edistää asiakkaan ihmisoikeuksia ja kunnioittaa jokaisen henkilön oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen, elämään ja koskemattomuuteen. Ihmisen arvo ja oikeudet eivät ole riippuvaisia henkilön omasta toiminnasta tai käytöksestä. Toisinaan asiakas saattaa olla ratkaisuntekokyvyiltään heikommassa asemassa valtaväestöön nähden, eikä itsemääräämisoikeus ole täydellinen. Tällöin asiakkaan itsemääräämisoikeutta voidaan rajoittaa erilaisilla lakiin perustuvilla rajoitustoimenpiteillä. Tarkoituksena kehitysvammaisten erityishuoltolaissa, on tukea ja vahvistaa itsemääräämisoikeutta ja mahdollistaa itsenäinen suoriutuminen kykyjen mukaan. Itsemääräämisoikeudesta puhuttaessa on kyse myös asiakaslähtöisyydestä. Asiakkaan kokiessa aidosti osallisuutta asiakaslähtöisyys toteutuu. Kehitysvammaisen henkilön kohdalla asia-

kaslähtöisyyden toteutuminen saattaa olla haasteellista, mikäli asiakas ei kykene ilmaisemaan tahtoaan, toiveitaan tai mielipidettään. (Talentia 2017, 11-15.)

Työntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus on sosiaalialan keskeisiä elementtejä. Vuorovaikutustilanteiden tarkastelu on tärkeä osa sosiaalialan eettisiä kysymyksiä. Vuorovaikutustilanteiden merkityksellisyys asiakkaiden näkökulmasta on hyvin oleellinen. Positiiviset vuorovaikutustilanteet voivat auttaa selviytymisessä ja lisätä toiveikkuutta, kun taas negatiiviset vuorovaikutustilanteet voivat viedä voimavaroja. (Lillrank ym. 2014, 76.)

Päämieskoulutuksessa vuorovaikutus osallistujien ja vetäjän välillä oli mutkaton. Vuorovaikutustilanteissa pyrittiin tarkoituksellisesti ylläpitämään myönteistä ilmapiiriä myös vaikeista asioista keskustellessa. Osallistujien keskinäiset keskustelut vaativat toisinaan keskustelun ohjaamista takaisin käsiteltyyn aiheeseen. Keskusteluissa pohdittiin myös ohjaajien kanssa käytäviä keskusteluja oman elämän päätöksistä ja keskustelujen merkitystä osallistujille. Kehitysvammapsykologi Eija Kuusamo toteaa vapautteen ja vastuuseen liittyvien kysymysten olevan kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten elämässä usein ristiriitaisia. Halu itsenäistyä ja päättää omasta elämästään on suuri, ammattilaiset ja viranomaiset tekevät kuitenkin lopullisen ratkaisun kehitysvammaisten ihmisten asioihin. (Kuusamo 2017.)

Kehitysvammaisille suunnattujen palvelujen kehittämisessä asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista korostetaan. Itsemääräämisoikeuden tukemisesta on muodostunut myös osa kehitysvamma-alan työntekijöiden ammatti-identiteettiä. Työntekijät ovat olleet uuden haasteen edessä kehitysvammaisten aseman muuttuessa työn kohteesta tasavertaiseksi muihin nähden. Kehitysvammaisen henkilö ei muutu autonomiseksi toimijaksi auttamatta, vaan autonomisuus rakentuu henkilön itsensä ja muiden hänen kanssaan toimivien välisessä vuorovaikutuksessa. Kehitysvamma-alan työntekijöiltä edellytetään psykososiaalisia taitoja, jotta he pystyisivät entistä paremmin auttamaan asiakasta miettimään, ohjaamaan asiakkaita ja tarjoamaan tietoa tukeakseen kehitysvammaisen henkilön omaa päätöksentekoa. (Vesala 2013, 25, 28.) Savaksen arvot kuvaavat hyvin muutoksia kehitysvammaisten ohjauksessa asiakkaiden valtaistuessa oman elämänsä päämiehiksi.

Sairaspoissaolojen vuoksi, suurimmalla osalla kerroista paikalla oli vain 7 osallistujaa, kuitenkin poissaolija ei ollut näillä kerroilla sama. Loppuhaastatteluja tehdessä mietittiin vaikuttavatko poissaolot haastattelujen tuloksiin, koska kaikki osallistajat eivät tällöin voi arvioida päämieskoulutusta kokonaisuutena. Haastatteluissa jäi yhden osalta arvioimatta ensimmäinen kerta, yhden osalta unelmien kartta ja yhden osalta kokemuspuhujan läsnäolo. Nämä kaikki olivat hyvin oleellisia osia koulutustapaamisista. Loppuhaastattelujen tulokset pohjautuvat kyseisillä kerroilla paikalla olleiden kokemuksiin.

Päämieskoulutuksen tuloksien kirjaamista ja arviointia varten jäivät osallistujien arviointilomakkeet, valokuvat tapaamisilta sekä haastattelujen nauhoitukset. Opinnäytetyön raportissa käytettyjen kuvien käyttöön on kysytty lupa asianomaisilta henkilöiltä. Arviointilomakkeet, valokuvat ja nauhoitukset hävitettiin asianmukaisesti opinnäytetyöprosessin päätteeksi.

Ohjauksen eettisyyden arviointi on osa sosiaalialan ammattilaisen ohjausosaamista ja tarkoittaa hyvien, huonojen, oikeiden ja väärin ohjaustapojen arviointia. Oman toiminnan arvioiminen kehittää omaa eettistä ajattelua, sekä kykyä perustella tekemiään ratkaisuja. (Vänskä ym. 2011, 10.) Ohjaaja antaa käytännön opastusta ja ohjattava toimii ohjauksen alaisena. Ohjaaminen voidaan nähdä yhteiseen tavoitteeseen pyrkivänä menetelmänä, jossa ohjattava kulkee kohti päätösten tekoa, ja oppii käyttämään omia voimavarojaan, ratkaisuun ongelmia ja tarvittaessa pyytämään niihin apua. Ohjaaja on ohjattavan palveluksessa ja tarjoaa apuaan lisätäkseen ohjattavan mahdollisuuksia voida hyvin, elää voimavaraisemmin ja seistä omilla jaloillaan. (Vänskä ym. 2011, 15–16.)

Tässä opinnäytetyöprosessissa sosionomin kvalifikaatiot, eli osaaminen eri osa-alueilla tulivat hyvin esiin. Sosionomikoulutukseen kuuluvat ryhmien ohjaamisen ja projektityön opintojaksot tukivat opinnäytetyöprosessin hallintaa. Kehitysvamma-alalla työskennellessä sosionomi osaa luoda ammatillisen ja asiakasta osallistavan vuorovaikutussuhteen ja ymmärtää asiakkaan tilannetta nostaen hänen voimavaransa esiin. Suunnittelussa, toteutuksessa ja haastatteluissa otettiin huomioon sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet. Nämä periaatteet ovat sosionomilla läsnä kaikessa toiminnassa tasa-arvoa ja

osallisuutta edistettäessä, sekä huono-osaisuuden ja syrjäytymisen ehkäisyssä. (Mäkinen ym. 2009, 18–19.)

Opinnäytetyön tuloksia raportoidessa on keskitytty osallistujien tunnistamattomuuteen. Osallistujaryhmä oli pieni ja suoria lainauksia tai henkilön omia mielipiteitä esitettäessä on tarkkaan harkittu, kuinka asia ilmaistaan.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien ja osallisuuden edistäminen jatkuu. 12.6.2017 tehtiin kansalaisaloite vammaisten henkilöiden välttämättömän avun ja tuen kilpailuttamisen lopettamiseksi. Ei myytävänä! aloitteen mukaan kilpailutus on vastoin ihmisoikeuksia ja kehitysvammaisille henkilöille välttämättömät palvelut tulisi rajata hankintalain soveltamisalan ulkopuolelle. Aloitteessa viitataan myös YK:n yleissopimukseen, jonka mukaan vammaisella ihmisellä on oikeus valita asuinpaikkansa, eikä häneltä saa viedä oikeutta siihen. Tällä hetkellä vuoden 2016 hankintalaki ei palvele vammaisia kansalaisia, sillä heillä ei ole mahdollisuutta vaikuttaa kilpailuttamiseen, tai valittaa hankintapäätöksistä. (Kehitysvammaliitto 2017.)

Opinnäytetyöllä haluttiin sekä opinnäytetyön tekijän että Savon vammaisasun-
tosäätiön taholta vaikuttaa osallistujien elämään rohkaisten heitä toimimaan
oman elämänsä päämiehinä ja tarjoamalla heille tietoa oman elämän suunnit-
telun mahdollisuuksista. Nähtäväksi jää, kuinka monelle sukupolvelle pää-
mieskoulutukset ovat aiheellisia, sillä tämän päivän nuoret kehitysvammaiset
oppivat vaikuttamaan omiin asioihinsa muuttuneen lainsäädännön ja heitä
päättöksissä tukevien henkilöiden avulla.

LÄHTEET

- Aalto, M. 2000. Ryppäästä ryhmäksi, turvallisen ryhmän rakentaminen. 3. painos. My generation Oy
- Airaksinen, R., Ala-Vannesluoma, T., Karkkulainen, M., Kastu, R. & Pirhonen, P. 2015. Toimii! Hoitajan opas luoviin menetelmiin. 1. painos. Helsinki: Edita.
- Andersson, S. & Kylänpää, E. 2002. Käytännön puheviestintä. Tampere: Mac Laser Oy.
- Asiantuntijatyöryhmä itsemäärääminen 2016. Videoklippi. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=vmB4YH5eT4s> [viitattu 23.1.2017].
- Asun ja elän missä haluan 2016. Videoklippi. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=PQGNWFyKydc> [viitattu 4.6.2017].
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2015. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimus metodeihin 1. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus 27—44.
- Grönfors, M. 2011. Laadullisen tutkimuksen kenttätyömenetelmät. WWW-dokumentti. Saatavissa: [http://vilikka.fi/books/Laadullisen tutkimuksen.pdf](http://vilikka.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf) [viitattu 18.6.2017].
- Grönfors, M. 2015. Havaintojen teko aineistonkeräyksen menetelmänä. Teoksessa Ikkunoita tutkimus metodeihin 1. Valli, R. & Aaltola, J. (toim.) Ikkunoita tutkimus metodeihin 1. 4. painos. Jyväskylä: PS-kustannus 146—163.
- Harjajärvi, M. 2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Vammaispalvelujen käsikirja. WWW-dokumentti. Päivitetty 29.7.2015. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/palvelujen-jarjestamisprosessi/tuettu-paatoksenteko> [viitattu 17.1.2017].
- Hintsala, S. 1997. Tuettua vuorovaikutusta, selkoryhmän ohjaajan opas. Kehitysvammaliitto ry ja Vanhustyön keskusliitto ry. Helsinki: Hakapaino oy
- Hintsala, S. 2010. Kehitysvammaliitto. WWW-dokumentti. Päivitetty 2.9.2010. Saatavissa: https://www.thl.fi/documents/470564/817072/tuettu_paatoksenteko_esitys.pdf/d7895630-9866-4272-b433-b122362a2058 [viitattu 17.1.2017].
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2004. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Ei painostietoa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huuhtanen, K. (toim.) 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki
- Jameson, J., Riesen, T. Polychronis, S., B. Mizner, S., Martinis, J. & Hoyle, D. 2015. Guardianship and the Potential of Supported Decision Making With Indi-

viduals With Disabilities. Research and Practice for Persons with Severe Disabilities 2015, Vol. 40(1) 36 –51. PDF-dokumentti. Päivitetty 10.6.2015. Saatavissa: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/1540796915586189> [viitattu 26.1.2017].

Jämsén, A. (toim.), & Pyykkönen, A. 2014. Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry .PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.jelli.fi/la-taukset/2014/05/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf> [viitattu 27.6.2017].

Kaski, M. 2002. Kehitysvammaisuuden kuva. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.finnanest.fi/files/sulat_kaski.pdf [viitattu 9.6.2017].

Kaski, M. (toim.), Manninen, A., Pihko, H. 2012. Kehitysvammaisuus. 5., uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Kaukola, J. 2000. Kohti täyttä elämää. Tutkimus kehitysvammaisista ihmisistä oman asiansa ajajina. Kehitysvammaisten tukiliitto. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2016. YK:n vammaissopimus. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/lakineuvonta/ykn-vammaissopimus/?gclid=CO6m2bSoutQCFcyCsgodjrQGgQ> [viitattu 13.6.2017].

Kehitysvammaisten tukiliitto ry. 2017. Toimi ja vaikuta-kurssi. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.kvtl.fi/contentimages/Osallisuus/markkinointi_jalkapattikka_toimijavaikuta.pdf [viitattu 13.6.2017].

Kehitysvammaliitto 2017. Ei myytävänä! -kansalaisaloite vammaisten ihmisoikeuksien puolesta WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.kehitysvammaliitto.fi/ei-myytavana-kansalaisaloite-vammaisten-ihmisoikeuksien-puolesta/> [viitattu 30.6.2017].

Kinnunen, T. 2016. Kenellä on oikeus päättää? – itsemääräämisoikeus kehitysvammaisten erityishuollossa lainsäädännön näkökulmasta. Yhteiskuntatieteiden ja filosofianlaitos Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityö. Pro Gradu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/53172/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201703031565.pdf?sequence=1> [viitattu 30.5.2017].

Kivirauma, J. 2015. Vammaisuus ilmiönä. Teoksessa Eriksson, S., Kivirauma, J. (toim.), Lepälä, H., Teittinen, A. & Vehkakoski, T. Vammaisten elämä ja elämänkerta: Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa. Helsinki: Kynny Ry. 6 - 16

Kortemäki, V. 2012. Itsemääräämisoikeus omassa kodissa, tutkimus kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköistä. Jyväskylän yliopisto. Sosiaalityö. Pro gradu. PDF-dokumentti. Saatavissa:

<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/38475/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201209062328.pdf?sequence=1> [viitattu 23.1.2017].

Koskentausta, T., Nevalainen, M. & Sauna-aho, O. 2013. Itsemääräämisoikeus ja sen rajoittaminen kehitysvammaisten asumisyksiköissä. Aspa. WWW-dokumentti. Päivitetty 3/2013. Saatavissa: <https://www.aspa.fi/en/node/265> [viitattu 23.1.2017].

Kuusamo, E. 2017. Ketju-lehti. Vapaus ja vastuu. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.2.2017. Saatavissa: <http://ketju-lehti.fi/aiheet/itsemaaraaminen/vapaus-ja-vastuu/> [viitattu 29.6.2017].

Kärkkäinen, M. 1993. Muuttuva ajattelu kehitysvammatyössä. Valtakunnallinen tutkimus- ja kokeiluyksikön julkaisuja 64/1993. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta (20.5.2016/381). WWW-dokumentti. Päivitetty 20.5.2016. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770519?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20kehitysvammaisten%20erityishuollosta#L3a> [viitattu 8.11.2016].

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. WWW-dokumentti. Päivitetty 22.9.2000. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=asiakkaan%20ja%20potilaan%20itsemaaraaminen%20keho%20vaurio%20korvaus%20laki#L2P9> [viitattu 10.11.2016].

Lehtinen, U. 2011. Ammatillisuus ja käyttäjäkeskeisyys aikuiskasvatuksessa. Teoksessa Ladonlahti, T. & Pirttimaa, R. (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Palmenia. 43-70.

Leppälä, H. 2015 Vammaishuollon lainsäädäntö vammaisten elämän reunaehtona 1900-luvun Suomessa. Teoksessa Eriksson, S., Kivirauma, J. (toim.), Leppälä, H., Teittinen, A. & Vehkakoski, T. Vammaisten elämä ja elämäntapa: Tulkintoja vammaisuudesta 1900-luvun Suomessa. Helsinki: Kynnys Ry. 17-74.

Leskelä, L. 2005. Häirittkö mää täs ny teiän keskusteluu? Teoksessa Leskelä, L & Virtanen, H. (toim.) Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Kehitysvammaliitto ry. 37-60.

Leskelä, L & Virtanen, H. (toim.) 2005. Toisin sanoen. Selkokielen teoriaa ja käytäntöä. Kehitysvammaliitto ry.

Lillrank, A., Heino, E., Veistilä, M., Törrönen, M., Korvela, P. & Juvonen, T. 2014. Vuorovaikutuksen eettisyys sosiaalityössä ja sen tutkimuksessa. Teoksessa Häkälä, N. (toim.) Eettisyys ihmistyössä Abstraktikirja XVI Sosiaalityön tutkimuksen päivät Kuopiossa 13.–14.2.2014. 76.

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2012. Esteistä mahdollisuuksiin. 1.-3. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy

Mehtäläinen, H. & Taipale, T. 2011. Aikuisuus ja autonomia. Teoksessa Landonlahti, T. & Pirttimaa, R. (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Palmenia. 109–122.

Mykkänen, M. 2015. Savon vammaisasuntosäätiö. Tuetusti päätöksentekoon – projektin loppuraportti. PDF-dokumentti. Päivitetty 3.6.2015. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/TUEPA_projektin_loppuraportti_03062015.pdf [viitattu 8.11.2016].

Mykkänen, M. & Puikkonen, V. 2015. Oman elämän päämieheksi voi oppia. WWW-dokumentti. Saatavissa: http://www.vike.fi/via/index.php?option=com_content&view=article&id=85&Itemid=86 [viitattu 9.6.2017].

Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Opinnäytetyöpakki. Kajaanin ammattikorkeakoulu. WWW-dokumentti. Ei päivitystietoa. Saatavissa: <http://193.167.122.14/Opari/ontTukiKeruuHavainnointi.aspx> [viitattu 1.2.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2014a. Tuettu päätöksenteko, opas päätöksentekijälle ja tukihenkilölle. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/esitteet_ja_opaat/savas_tuepaopas_2014.pdf [viitattu 23.1.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2014b. Tuettu päätöksenteko, 1. koulutustapaaminen. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/Paamieskoulutus_1_koulutustapaaminen.pdf [viitattu 23.1.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2014c. Tuettu päätöksenteko, 2. koulutustapaaminen. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/Paamieskoulutus_2_koulutustapaaminen.pdf [viitattu 23.1.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2014d. Elämän kartat, 3. koulutustapaaminen. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/Paamieskoulutus_3_koulutustapaaminen.pdf [viitattu 23.1.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2014e. Vaikuttaminen ja omat oikeudet, 4. koulutustapaaminen. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/tuettu_paatoksenteko/Paamieskoulutus_4_koulutustapaaminen.pdf [viitattu 23.1.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2014f. Teen päätöksiä, olen oman elämäni päämies. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://www.savas.fi/userfiles/file/tuepa/Tuettu_paatoksenteko_ohjevihko.pdf [viitattu 27.1.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2017a. Säätiö. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.savas.fi/fi/saatio/> [viitattu 18.6.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiö 2017b. Palvelukodit. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.savas.fi/fi/asuminen/#palvelukodit> [viitattu 9.8.2017].

Savon Vammaisasuntosäätiön vuosikirja 2017. PDF-tiedosto. Saatavissa: www.savas.fi/userfiles/file/esitteet_ja_oppaat/savas_vuosikirja_2017_web.pdf [viitattu 15.7.2017].

Sjöblom, S. 2016. Suomen vammaispoliittisen ohjelman VAMPO 2010-2015 loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:14. PDF-dokumentti. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74810/Rap%20ja%20mui_2016-14_verkkoversio%20100316.pdf?sequence=1 [viitattu 16.6.2017].

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a. Erityishuollossa olevien itsemääräämisoikeus vahvistuu. WWW-dokumentti. Päivitetty 19.5.2016. Saatavissa: http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/erityishuollossa-olevien-itsemaaramisoikeus-vahvistuu [viitattu 10.6.2017].

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b. Vammaisten henkilöiden asumispalveluissa on vahvistettava osallisuutta ja yksilöllisyyttä. WWW-dokumentti. Päivitetty 1.4.2016. Saatavissa: http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/vammaisten-henkiloiden-asumispalveluissa-on-vahvistettava-osallisuutta-ja-yksilollisyytta?_101_INSTANCE_yr7QpNmlJmSj_languageId=fi_FI [viitattu 16.6.2017].

Särkelä, R. 2011. Osallisuus, vaikuttamismahdollisuudet ja sosiaalinen kestävyys. Teoksessa Pohjola, A. & Särkelä, R. (toim.) Sosiaalisesti kestävä kehitys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry., 144—165.

Särkelä-Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Teoksessa Jämsén, A. (toim.), & Pyykkönen, A. Osallisuuden jäljillä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry .PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://www.jelli.fi/la-taukset/2014/05/oSallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf> [viitattu 27.6.2017]. 34–50.

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet PDF-dokumentti. Saatavissa: http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/docs/Talentia_Etiikkaopas_2017.pdf [viitattu 24.6.2017].

Teen omia juttujani yhdessä muiden kanssa. 2016 Videoklippii. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=X7pp37hKvSQ> [viitattu 4.6.2017].

Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2017a. Osallisuus. WWW-dokumentti. Päivitetty 24.4.2017. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveys-erot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus> [viitattu 6.6.2017].

Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017b. Kehitysvammaisten asumisohjelma (KEHAS). <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/asuminen/kehitysvammaisten-asumisohjelma-kehas> [viitattu 16.6.2017].

Tiainen, T. 2015. Itsemääräämisoikeus: "Haluaisin päättää enemmän asioistani" vernerinet.net. Videoklippi. Saatavissa: <http://verneri.net/selko/yhteiskunta/itsemaaraaminen/videoita-paattamisesta/> [viitattu 23.1.2017].

Tiihonen, P. 2014. Kehitysvammaisten palvelusäätö. Henkilökohtainen apu oman näköisen elämän tueksi. PDF-dokumentti. Saatavissa <http://www.kvps.fi/images/tiedostot/Esitteet/Henkilokohtainen-apu-tietopaketti.pdf> [viitattu 15.2.2017].

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 2. painos. Tampere: Yliopistopaino Oy.

United Nations 2006. Draft convention on the rights of persons with disabilities. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://www.un.org/esa/soc-dev/enable/rights/ahc8adart.htm#art10> [viitattu 6.6.2017].

Vernerinet Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2016a. WWW-dokumentti. Ei päivitystietoa. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/> [viitattu 10.11.2016].

Vernerinet Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2016b. Itsemääräämisoikeus. WWW-dokumentti. Päivitetty 14.7.2016. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/itsemaaraamisoikeus> [viitattu 10.11.2016].

Vernerinet Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2017. Tiedonhankinta: Karttatyöväline. WWW-dokumentti. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/tiedonhankinta-kartta-tyovaline> [viitattu 24.6.2017].

Vesala, H. 2013. Kehitysvammaisen henkilön itsemääräämisen tukeminen: osa työntekijän ammatti-identiteettiä? *Suuntaaja* 3/2013, 25–29.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. 1.-2. painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Ei painostietoa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vänskä, K., Laitinen-Väänänen, S., Kettunen, T. & Mäkelä, J. 2011. Onnistuuko ohjaus? Sosiaali- ja terveysalan ohjaustyössä kehittyminen. 1. painos. Helsinki: Edita

KUVALUETTELO

Kuva 1 Tutustuminen

Kuva 2 Millainen on hyvä tukihenkilö

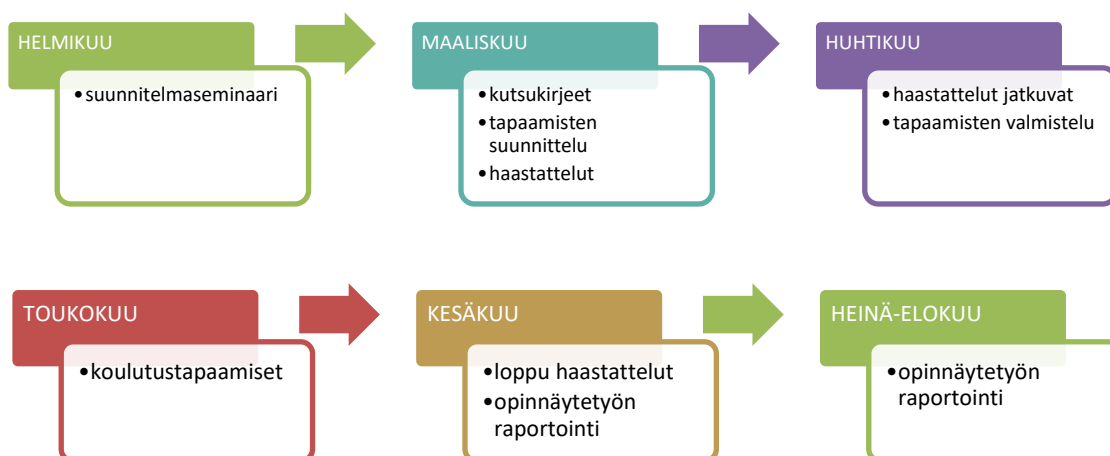
Kuva 3 Unelmien kartta

Kuva 4 Päämieskoulutuksen arviointilomake osa 1

Kuva 5 Päämieskoulutuksen arviointilomake osa 2

TOIMINTASUUNNITELMA

OPINNÄYTETYÖN AIKATAULU

Tarvitaanko avustajia/tulkkia? Tarvitaanko askarteluissa erityisiä järjestelyjä? Tarvitaanko kommunikaatiokuvia?

TAVOITTEET

- hyvä koulutus
- aikatauluissa pysyminen
- luoda ammatillinen ja asiakasta osallistava vuorovaikutus- ja yhteistyösuhde osallistujien kanssa
- kehittää luovuutta tapaamisten järjestämisessä
- koulutustapaamisten havainnointi
- arvioida ryhmän toimintaa
- koulutuksen teemojen ja tehtävien selkeä havainnollistaminen
- toimia innostajana sekä hyvänä ryhmänohjaajana ja koulutuksen vetäjänä
- haastattelujen toteuttaminen

KUSTANNUKSET

— Tila (klubitupa)		SAVAS
— Tarjoilut (loppukahvit)	<15€	SAVAS
— Materiaalit:		
• tulosteet		SAVAS
• askarteluvälineet	<30€	SAVAS
• aikakausilehdet	<0€	hankin itse
— Kokemuspuhuja:		
• junamatkat	<20€	SAVAS
• eväät	<6€	SAVAS

Päämieskoulutuksen arviointi:

Kun kaikki koulutustapaamiset on pidetty, arvioimme miten koulutus onnistui. Arviointi tarkoittaa sitä, että kerrot oman mielipiteesi siitä

- mikä koulutuksessa oli hyvää, mukavaa, kivaa
- mikä siinä oli huonoa, tylsää tai mihin et ollut tyytyväinen

Kerro oma mielipiteesi seuraavasti:

Laita väittämän kohdalle tämä merkki, jos asia toteutui mielestäsi hyvin.

Laita väittämän kohdalle tämä merkki, jos asia toteutui mielestäsi huonosti.

Väittämät:

- Sopivan pituinen: 4 tapaamista ja 2h kerrallaan.
- Mukava ohjaaja.
- Tutustuminen oli minulle helppoa.
- Työvälineet sopivia, ei liian vaikeita.
- Asioista kerrottiin niin, että minun oli helppo ymmärtää.
- Mielenkiintoinen aihe.
- Yhteinen toiminta oli mukavaa.
- Toiset osallistujat olivat mukavia.
- Sain kertoa omista asioista.
- Minua kuunneltiin.

Mitä muuta haluan vielä sanoa, risuja ja ruusuja:

Päämieskoulutuksen arviointi:

Kun kaikki koulutustapaamiset on pidetty, arvioimme miten koulutus onnistui.

Arviointi tarkoittaa sitä, että kerrot oman mielipiteesi siitä

mikä koulutuksessa oli hyvää, mukavaa, kivaa	
mikä siinä oli huonoa, tylsää tai mihin et ollut tyytyväinen	

Ympyröi hymynaama tai surunaama Päämieskoulutusta koskevien väittämien kohdalla.

Sopivan pituinen: 4 tapaamista ja 2h kerrallaan.				
Mukava ohjaaja.				
Tutustuminen oli minulle helppoa.				
Työvälineet sopivia, ei liian vaikeita.				
Asioista kerrottiin niin, että minun oli helppo ymmärtää.				
Mielenkiintoinen aihe.				
Yhteinen toiminta oli mukavaa.				
Toiset osallistujat olivat mukavia.				
Sain kertoa omista asioista.				
Minua kuunneltiin.				
Mitä muuta haluan vielä sanoa, risuja ja ruusuja:				

HEI!

MINUN NIMENI ON MINNA VIHAVAINEN. SAATAN OLLA SINULLE TUTTU, SILLÄ OLEN OHJAAJA SAVAKSELLA. HALUAN KUTSUA SINUT PÄÄMIESKOULUTUKSEEN. KOULUTUKSEEN KUULUU NELJÄ (4) TAPAAMISKERTAA.

TAPAAMISKERROILLA JUTELLAAN YHDESSÄ ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDESTA JA OMAN ELÄMÄN VALINTOJEN JA PÄÄTÖSTEN TEKEMISESTÄ HYVÄSSÄ PORUKASSA. TAPAAMISTEN VÄLILLÄ ON PIENI KOTITEHTÄVÄ.

TAPAAMISET OVAT KLUBI-TUVALLA. TOIVON, ETTÄ JOS ILMOITTAUDUT KOULUTUKSEEN, SITOUUDUT MYÖS TULEMAAN JOKA TAPAAMISELLE.

KOULUTUKSEEN PÄÄSEE MUKAAN KAHDEKSAN (8) ILMOITTAUTUNUTTA. TAPAAMISET OVAT TOUKOKUUSSA 9.5, 16.5, 23.5 JA 30.5 AINA KLO 17-19.

KOULUTUKSEN JÄLKEEN SAAT OSALLISTUMISESTASI TODISTUKSEN. OLEN ILOINEN JOS HALUAT TULLA MUKAAN.

VOIT ILMOITTAUTUA KIRJOITTAMALLA MINULLE SÄHKÖPOSTIA TAI KERTOMALLA ILMOITTAUTUMISESTA OHJAAJALLE. VIIMEINEN PÄIVÄ ILMOITTAUTUA ON 15.3.2017. MUKAAN PÄÄSEVILLE ILMOITAN HENKILÖKOHTAISESTI JA MYÖS TAPAAMME KERRAN ENNEN KOULUTUKSEN ALKUA.

MINUN SÄHKÖPOSTIOSOITE ON
minna.vihavainen@edu.xamk.fi

YSTÄVÄLLISIN TERVEISIN, MINNA

TUTKIMUSLUPA

Opiskelen Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulussa sosionomiksi. Pyydän sinulta tutkimuslupaa koulutehtäviini kuuluvan opinnäytetyön tekemiseksi.

Opinnäytetyöni on Päämieskoulutus klubi-tuvalla, johon sinä olet ilmoittautunut. Minun tavoitteenani on selvittää, saiko sinä koulutuksesta lisää tietoa itsemääräämisoikeudesta ja tuetusta päätöksenteosta. Haluan myös tietää, oliko koulutus sinusta mukava ja millaista palautetta haluat antaa.

LAITA RASTI VALITSEMAASI KOHTAAN

1. HAASTATTELU ENNEN PÄÄMIESKOULUTUSTA JA TOINEN HAASTATTELU PÄÄMIESKOULUTUKSEN LOPUTTUA

____ MINUA SAA HAASTATELLA
 ____ MINUA **EI** SAA HAASTATELLA

____ HAASTATTELUISSA PUHETTANI SAA NAUHOITTA
 ____ HAASTATTELUISSA PUHETTANI **EI** SAA NAUHOITTA

2. HAVAINNOINTI

____ MINUSTA SAA KIRJOITTA MUISTIINPANOJA
 ____ MINUSTA **EI** SAA KIRJOITTA MUISTIINPANOJA

3. VALOKUVAAMINEN

____ MINUSTA JA TEHTÄVISTÄNI SAA OTTAA VALOKUVIA
 ____ MINUSTA JA TEHTÄVISTÄNI **EI** SAA OTTAA VALOKUVIA

____ VALOKUVIA MINUSTA JA TEHTÄVISTÄNI SAA NÄYTTÄÄ OPINNÄYTETYÖSSÄ

____ VALOKUVIA MINUSTA JA TEHTÄVISTÄNI **EI** SAA NÄYTTÄÄ OPINNÄYTETYÖSSÄ

4. MINUSTA TEHTYJÄ MUISTIINPANOJA JA HAASTATTELUA SAA KÄYTTÄÄ OPINNÄYTETYÖSSÄ

- ____ KYLLÄ
- ____ **EI**

KÄSITTELEN PUHETTASII JA KERTOMUKSIASII OPINNÄYTETYÖSSÄ NIIN, ETTEI SINUA SIITÄ TUNNISTETA.

Tutkimusluvan myöntäminen

Annan Minna Vihavaiselle luvan kerätä ja käyttää tutkimusmateriaalia kohdissa 1-4 mainituilla tavoilla.

Paikka ja aika _____

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Todistus

 on osallistunut päämieskoulutukseen.

Koulutuksen teemat olivat tuettu päätöksenteko ja omaan elämään vaikuttaminen, tuen tarpeen ilmaiseminen, päätöksenteon harjoittelu, Kartta-työvälineen käyttö, palautteen antaminen sekä vertaistuki.

Paikka ja aika

 Koulutuksen vetäjän nimi

*Vammaisen henkilön tasavertaisuus
 omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa.*

